

Lunch met NL bedrijven

BILATERAAL BARNIER

Tijd: Woensdag 19 juli 12.30 tot 14.00 met uitloop tot 14.30 uur

Locatie: residentie

Setting: lunch, geserveerd aan tafel

NL delegatie: Marten van den Berg, CdP (vertrekt om 12.45 wegens andere afspraak),

(10)(2e)

Voertaal: Engels

Aanwezigen:

Shell

Philips

DSM

Boskalis

Akzo Nobel

Zeelandia

Lely

Philips Lighting

Mapper

Van Oord

Country chair AEB

(10)(2e)

Valt buiten verzoek

Uitnodiging

De Ambassade organiseert op regelmatige basis een CEO ontbijt. Vanwege aanwezigheid van vertegenwoordiging uit DH en vakantieperiode heeft de ambassade breder uitgenodigd. Bedrijven zoals DAF, KLM en Heineken konden vanwege vakantie niet aanwezig zijn.

Valt buiten verzoek

Bij de uitnodiging zijn de onderstaande vragen voorgelegd als leidraad voor de discussie.

1. What are the prospects of the Russian market after the economic crisis?
2. What are your main challenges in the Russian business climate?
3. And what message to pass (to a new Dutch government) regarding co-operation with Russia?

Onder de aanwezigen zijn 3 bedrijven die betrokken zijn bij potentiële aanleg Nordstream 2, Shell als financier, Van Oord en Boskalis. Waarschijnlijk dat de positie ten aanzien van EU onderhandelingen met Rusland over NSII en de mogelijke uitbreiding van de VS sancties aan de orde komen.

Toelichting
Factsheet Shell

(10)(2e)

Bedrijfsprofiel

Belangrijkste investeringen van Shell in Rusland:

Valt buiten verzoek

Verder is Shell betrokken bij Nord Stream II.

Recente ontwikkelingen

Gazprom en de westerse partners zijn tot een akkoord gekomen over financiering van het project. De westerse bedrijven zullen de werkmaatschappij van Nord Stream 2 elk een lening van ongeveer EUR 1 mld. verstrekken, waarmee zo'n 50% van de totale projectkosten (a EUR 9,5 mld.) worden gedekt. (10)(1c)

(10)(1c)

(10)(1c)

NS II blijft wel 100% in handen van Gazprom.

Contacten met de Ambassade

- Shell onderhoudt nauwe contacten met de ambassade, zowel op het niveau van CdP / CEO als op medewerkersniveau.
- De ambassade wordt daarnaast regelmatig uitgenodigd om deel te nemen aan door Shell georganiseerde evenementen (opening 200^e tankstation).
- Shell downstream heeft deelgenomen aan het bezoek aan Moskou Oblast.

Interesse in Russische regio's

Valt buiten verzoek

Factsheet Philips

Valt buiten verzoek

1. What are the prospects of the Russian market after the economic crisis?

The economy will probably not return to pre- crisis levels but growth levels would still exceed the European ones, as big part of the 140 million Russian consumers have low or no housing expenses and energy cost are low. Besides that, although slowly changing, Russian consumers still prefer spending above saving.

2. What are your main challenges in the Russian business climate?

Four years ago, I would have said the unpredictable industry regulation of the government, but lately I see this improving, so for the moment only the normal challenges in an economic crisis (FX, consumer spending etc)

3. And what message to pass (to a new Dutch government) regarding co-operation with Russia?

It does not look the sanctions are leading to a solution but only hurt the business: Russian and European ones. So please step up political efforts to find a solution in order to stop sanctions hurting the business. Besides that, in order to turn a young democracy in a more robust one, the biggest driver is economic growth.

To: Berg, Marten-vanden (10)(2e) @minbuza.nl]
Cc: (10)(2e) @minbuza.nl]; (10)(2e) @minbuza.nl]
From: (10)(2e)
Sent: Thur 11/16/2017 5:19:05 PM
Subject: 171114 Gespreksaantekening DGBEB NS2
Received: Thur 11/16/2017 5:19:00 PM
171114 Gespreksaantekening DGBEB NS2.docx

Dag Marten,

Hierbij een gespreksaantekening voor de bijeenkomst morgen om 14.00 uur met Shell, Boskalis, Van Oord en Allseas over Nord Stream 2. Dit onderwerp kwam ook ter sprake tijdens de BZ-begrotingsbehandelingen deze week en zal ook de komende maanden blijven opkomen. In deze dagen zal een memo naar M en R worden gestuurd met het voorstel voor een themasessie over Nord Stream 2.

Tot morgen!

Hartelijke groet,

(10)(2e)

Aan
Van
Via
Kopie aan
Afgestemd met

DGBEB
DGBEB/DIO

Plv. DIO

TER INFORMATIE

Datum
14-11-2017
Onze Referentie

Opgesteld door
(10)(2e)

T 06 (10)(2e)

memo

Gesprek Nord Stream 2 met Shell, Boskalis, Van Oord en Allseas, 17 nov. 14.00 uur (7D240)

Aanleiding

Op vrijdag 17 november om 14.00 uur spreekt u met Shell (10)(2e)
(10)(2e) Allseas (10)(2e) Boskalis (10)(2e)
(10)(2e) en Van Oord (10)(2e) over Nord Stream 2 (NS2). Van BZ-zijde
zijn naast u DEU (10)(2e) DIO (10)(2e)
en mogelijk IGG aanwezig. Hierbij treft u achtergrondinformatie voor dit gesprek
aan.

Kern/samenvatting

Inzet gesprek:

- Halen: van belang om economische belangen, zorgen en geplande activiteiten (tijdlijn) inzake NS2 scherp te krijgen.
- Brengen:
  - NL lijn t.a.v. Nord Stream 2 vooralsnog neutraal (dinsdag en woensdag nog opgekomen tijdens begrotingsbehandelingen BZ en motie aangehouden/ontraden). Nieuw kabinet heeft zich nog niet uitgesproken. Verschillende afwegingen spelen mee: economisch (betrokkenheid NL bedrijven) en geopolitiek (afnemen gasbaten OEK, EU/NL positie Rusland, vergroting afhankelijkheid EU van Russische gas).
  - (10)(2a)
  - (10)(2a) Onzeker of wetgevingstraject nog voor begin aanleg NS2 zal worden afgerond. NL positie inzake Gasrichtlijn nog niet bepaald. Voorstellen breder dan NS2: raken ook bestaande pijpleidingen (bv. naar Noorwegen, NS1 en de BBL-pijpleiding naar VK na een Brexit) en hebben mogelijk precedentwerking op goederen- en datastromen. Voorstellen zullen dan ook kritisch worden beoordeeld (EZK eerstverantwoordelijk).
  - NL heeft zorgen bedrijfsleven over nieuwe Amerikaanse sancties (CAATSA) bij diverse gelegenheden aan VS kenbaar gemaakt en blijft dit doen. VS benadrukt dat het EU-bedrijven niet wil raken en staat open voor directe contacten met bedrijfsleven (aansporing dit te doen).

Toelichting

Achtergrond bijeenkomst

- Gesprek geïnitieerd door Shell, Allseas, Van Oord en Boskalis.

- Shell verstrekt net als diverse andere Europese bedrijven (het Franse Engie, Oostenrijkse OMV en Duits Uniper en Wintershall) een lening van EUR 950 miljoen aan Gazprom voor NS2. (10)(1c)
- Boskalis en Van Oord betrokken bij baggerwerkzaamheden en Allseas legt pijpleiding aan. (10)(1c)
- Gasunie zal participeren in de Eugal-pijpleiding die gas van Noord-Duitsland naar Zuid-Duitsland en Tsjechië transporteert. Gasunie ceo Han Fennema heeft kennismakingsgesprek met u aangevraagd (brengt wellicht ook NS2 op).

Datum

14-11-2017

Onze Referentie

Vooralsnog neutrale positie NL t.a.v. NS2

- Onder vorig kabinet is neutrale positie t.a.v. NS2 ingenomen. Nieuw kabinet heeft zich nog niet uitgesproken. Aan M en R wordt z.s.m. een themasessie voorgesteld omdat een standpuntbepaling snel nodig is (dinsdag en woensdag nog opgekomen tijdens begrotingsbehandelingen BZ en motie aangehouden/ontraden).
- (11)(1)
(11)(1) OEK kan volledig voorzien in eigen gasbehoefte door eigen productie en import uit andere landen dan Rusland. Voornaamste zorg is dan ook het afknippen van de *transit fees* van bijna USD 2 miljard per jaar. Met NS2 zal deel inkomsten wegvallen en verslechtert OEK positie in onderhandelingen met Gazprom over nieuw contract. Overigens blijft de pijpleiding door OEK nodig, omdat EU zelf steeds minder gas produceert terwijl de vraag op korte termijn gelijk blijft.

Uiteenlopende meningen buitenland

- (10)(2a)
- (10)(2a)
(10)(2a)
NL heeft in deze nog geen positie ingenomen. EZK (eerstverantwoordelijke ministerie) heeft al aangegeven zeer kritisch te zijn (nog niet op ministersniveau). Belangen zijn veel breder dan NS2: voorstellen raken ook bestaande pijpleidingen (bv. naar Noorwegen en NS1) en BBL-pijpleiding naar VK na Brexit, en hebben mogelijk precedentwerking op goederen- en datastromen.
- VS tegen aanleg van Turkish Stream en NS2. Nieuwe CAATSA-sancties tegen Rusland raken Shell-lening voor NS2 niet (Guidance over Sectie 232 CAATSA), maar mogelijk wel nieuwe NS2-contracten/leningen. VS benadrukt dat de sancties gericht zijn op Kremlin en niet op EU-bedrijven (of verkoop

VS schaliegas).

(10)(2a)

(10)(2a)

Datum

14-11-2017

Onze Referentie

Belangrijk dat NL bedrijven zorgen en specifieke vragen ook zelf voorleggen aan VS. Voorkomen dat juridische onzekerheid een kop op sancties vormen door risicomijdend gedrag banken en bedrijven.

To: (10)(2e) @minbuza.nl; (10)(2e) minbuza.nl; (10)(2e) (10)(2e) @minbuza.nl; (10)(2e) @minbuza.nl; (10)(2e) @minbuza.nl; (10)(2e)
(10)(2e) @minbuza.nl; (10)(2e) @minbuza.nl; (10)(2e) @minbuza.nl; (10)(2e) @minbuza.nl; (10)(2e)
(10)(2e) @minbuza.nl; (10)(2e) @minbuza.nl; (10)(2e) @minbuza.nl
From: (10)(2e)
Sent: Fri 11/17/2017 5:10:56 PM
Subject: Gesprek dgbeb met shell, allseas, boskalis, van oord
Received: Fri 11/17/2017 5:10:00 PM

Beste allen,

Vanmiddag gesprek DGBEB met Shell, Boskalis, Van Oord en Allseas. Belangrijkste punten:

Valt buiten verzoek

▼ NL bedrijven grote belangen bij NS2. Naast aanwezige bedrijven is Haskoning betrokken bij studies NS2. Verschillende bedrijven ook betrokken bij aanleg NS1 en Turk Stream (Turk Stream is overigens een NL vennootschap). (10)(1c)

(10)(1c)

▼ Er speelde milieurisico bij aanleg pijpleiding in Russische baai waar Greenpeace zorgen over had, maar daar is door Boskalis oplossing voor gevonden.

▼ Pijpleiding om DK leggen vertraagt aanleg, maar vergroot ook opdracht voor o.a. Boskalis (want langer traject en betere bescherming pijpleiding nodig vanwege vaarwateren).

▼ Zorgen om aanpassing gasrichtlijn. Bedrijven benieuwd naar proces en krachtenveld dat vanwege de bredere implicaties anders dan tav NS2 zou kunnen zijn (10)(2a).

▼ Bedrijven benadrukten belang snelle standpuntbepaling NL.

(10)(2e) nog toevoegingen?

Zal memo met een paar van bovenstaande punten aanvullen. Begreep dat DEU meer tijd nodig heeft. Maandagmiddag dan de lijn in? M spreekt overigens dinsdag met Marjan van Loon. Wie is daar penvoerder?

(10)(2e)

To: (10)(2e)@minbuza.nl]
Cc: (10)(2e)@minbuza.nl]
From: (10)(2e)
Sent: Mon 5/7/2018 9:22:47 PM
Subject: Shell/NS2
Received: Mon 5/7/2018 9:22:48 PM

Dag (10)(2e)

Ik begrijp dat je morgen een bijeenkomst over NS2 hebt met Shell. Hieronder nog even het NL standpunt. Vooral het punt over de GL-motie is relevant.

- NL positie t.a.v. NSII is neutraal: NSII is aangelegenheid van private commerciële partijen. Hierbij spelen diverse afwegingen een rol: geopolitiek (m.n. Oekraïne), energieleveringszekerheid, bedrijfsbelangen (Shell, Gasunie (indirect via Eugal), Boskalis, Van Oord, Allseas, Fugro) en coalitievorming in EU. Verschillende politieke partijen hebben zich kritisch uitgelaten over NSII. Voor NLse energieleveringszekerheid, met oog op versnelde afbouw gaswinning in Groningen, is RF niet enige potentiële partner voor NL. NL zet voornamelijk in op diversificatie en voor de langere termijn de energietransitie.
- Met herziening gasrichtlijn wil CIE EU-wetgeving ook van toepassing verklaren op bestaande en toekomstige gaspijpleidingen met derde landen voor gedeelte van leiding dat op EU-territoire ligt. Dit wordt gedaan door de definitie van interconnector te verbreden, zodat interconnectoren tussen lidstaten en derde landen ook onder de definitie vallen. Met herziening van de gasrichtlijn wordt juridische grondslag gecreëerd voor mandaat om met RF te onderhandelen over regelgevend kader wat van toepassing is op NS2 (en vergelijkbare onderhandelingsmandaten).
- Het kabinet staat kritisch tegenover de herziening van de gasrichtlijn, onder andere omdat hiermee een exclusieve externe bevoegdheid voor de Unie ontstaat en het doorwerking heeft naar de elektriciteitsmarkt en andere sectoren.
- Op 17 april nam de TK motie van Oijk aan met verzoek wijziging gasrichtlijn (opleggen EU-voorwaarden voor gasleidingen aan leidingen met oorsprong buiten de EU) te steunen. Wegens bezwaren tegen deze wijziging wil het kabinet de motie recht doen door, analoog aan de Duitse positie, het belang te onderstrepen van gesprekken tussen Oekraïne en Rusland, in aanwezigheid van de Commissie, zodat voor Oekraïne een rol als transitland blijft weggelegd. Alvorens deze reactie per brief aan het parlement te zenden vindt sondering bij de coalitiepartijen plaats. (11)(1)

(11)(1)

- Het belang van de OEK transit staat ook in de concept Council conclusions (RBZ 28-5):
The Council stresses the continued strategic importance of Ukraine as a key transit route for natural gas to the EU, and welcomes the new framework for energy efficiency, notably the Energy Efficiency Fund for residential buildings.

(11)(1)

(11)(1)

Grt. (10)(2e)

To: (10)(2e) @minbuza.nl]; (10)(2e) @minbuza.nl]
Cc: (10)(2e) @minbuza.nl]; (10)(2e) @minbuza.nl]; (10)(2e) @minbuza.nl]; (10)(2e) @minbuza.nl];
(10)(2e) @minbuza.nl]; (10)(2e) @minbuza.nl]; (10)(2e) @minbuza.nl];
(10)(2e) @minbuza.nl];
From: (10)(2e)
Sent: Thur 6/21/2018 11:48:56 AM
Subject: NS2: OEK transit
Received: Thur 6/21/2018 11:48:00 AM
20180405 Achtergrond factsheet NS2 en gasrichtlijn.docx

Dag (10)(2e)
Nogmaals dank voor je aanbod om contact op te nemen met AA inzake de Oekraïense gastransit. In de bijlage (met dank aan (10)(2e) achtergrondinfo over NS2 en hieronder een aantal punten n.a.v. het gesprek tussen Plv. BEB en GU (tijdens de SPIEF). Ik zou van AA graag het volgende willen weten, maar zie ook graag evt. toevoegingen van de collega's in cc:

1. Hoe staat het met de plannen voor een gastransit door OEK? Klopt de info van GU: 30 bcm, 20 jaar, EUR 2 miljard investering, Europese TSO's als operator? Wordt de transit volledig afgescheiden van de overige delen van het OEK gasnet evenals de betrokkenheid van de Europese TSO's?
2. Zijn inderdaad de twee oorspronkelijke 2 consortia min of meer gefuseerd en hebben andere Europese TSO's zich aangesloten?
3. Kunnen de investerende TSO's voldoen in de investeringsbehoefte of wordt ook gekeken naar IFI's (zo ja, welke)?
4. Wat is het besluitvormingstraject/tijdpad? Inschatting kans op succes?
5. Wat is opstelling van Naftogaz (110 bcm? 40 bcm?) en Gazprom tot dusverre?
6. Rol DUI (ook investeerder?) en CIE? Rol weggelegd voor NL?
7. Hoe kunnen we reguliere informatie-uitwisseling bestendigen (in het licht van belang van de transit voor NL)?

Met hartelijke groet,

(10)(2e)
Gasunie (10)(2e)

▽ Gasunie is geïnteresseerd in en betrokken bij diverse ontwikkelingen aangaande Rusland/ Gazprom. Daarbij gaat het vooral om het volgende:

Valt buiten verzoek

▽ Gasunie is zeer geïnteresseerd in ontwikkelingen inzake NS2 vanwege betrokkenheid bij OPAL, NS1 en het NL gasnet. De hoeveelheid Russisch gas in de NL gasmix is relatief beperkt (inschatting was minder dan 10%), maar zal de komende jaren stijgen. Door voldoende andere opties te hebben worden de gevolgen gemitigeerd. Amerikaans LNG is een optie, maar is in de praktijk vaak te duur. (11)(1)

Achtergrond: Nord Stream 2 en herziening gasrichtlijn

(versie 21/6/2018)

Samenvatting

- De discussie over NS2 en de gasrichtlijn staat zowel internationaal als nationaal in verhoogde politieke belangstelling. Internationaal door de ontwikkelingen t.a.v. Rusland en nationaal door de afbouw van het Groningse gas en de motie van Ojik in TK.
- In EU-verband wordt onderhandeld over de herziening van de Europese gasrichtlijn. De door de Commissie voorgestelde wijziging heeft tot doel gaspijpleidingen met een oorsprong in derde landen ook onder de reikwijdte van de Europese regelgeving te brengen (o.a. unbundling, third party access). Aanleiding van de herziening is voornamelijk de wens voorwaarden aan het NS2 project te kunnen stellen.
- Het kabinet heeft tot op heden een neutrale opstelling t.a.v. NS2 uitgedragen; het is een commercieel project, het staat NL bedrijven vrij om daar aan deel te nemen, maar wordt niet actief ondersteund door de regering. Project moet aan alle wettelijke eisen voldoen.
- Het kabinet staat zeer kritisch tegenover de herziening van de gasrichtlijn zoals voorgesteld door de Commissie, onder andere omdat hiermee een exclusieve externe bevoegdheid voor de Unie ontstaat (standpunt in BNC-fiche).

(11)(1)

Recente ontwikkelingen zijn:

- **Geopolitiek:** Stockholm-arbitrage uitspraak februari jl. over de gasleverantie RF-OEK en Russische weigering die uit te voeren (beslaglegging Naftogaz in diverse landen); Skripal zaak met verharding in Europees-Russische relaties; de toenemend antagonistische houding van de VS richting Rusland.

- **Commercieel:** (10)(1c)

(10)(1c)

DUI heeft belang bij NS2 project maar stelt sinds april 2018 als politieke voorwaarde dat gastransit via OEK behouden moet blijven. Nieuwsberichten over mogelijke sancties VS tegen deelnemende bedrijven.

- **EU:** (10)(2a)

(10)(2a)

- Op 1 juni jl. ging kabinetsreactie op Motie van Ojik naar TK. Motie roept op tot heroverwegen positie t.a.v. wijziging gasrichtlijn. Kabinet handhaaft positie t.a.v. voorgestelde wijziging gasrichtlijn, maar wil motie recht doen door DUI inzet t.a.v. behoud van gastransit OEK te steunen. Kabinet zal belang onderstrepen van gesprekken tussen OEK en RF, in aanwezigheid van CIE (zgn. 'trilateraal proces'). Brief geeft ook aan dat kabinet, mocht deze aanpak niet tot succes leiden t.a.v. behoud van transitrol van OEK, zich zal beraden op nadere stappen, zoals steunen van voorgestelde wijziging van gasrichtlijn.

Achtergrond

Geopolitieke ontwikkelingen

- **Gasdispuut RF-OEK.** Nadat het arbitragehof in Stockholm 28 februari jl. oordeelde dat het RF staatsgasbedrijf Gazprom een bedrag van 2.56 mld USD aan het OEK'se Naftogaz verschuldigd is, besloot Gazprom geplande gasleveranties per 1 maart te staken. Hierdoor werd OEK gedwongen duur gas uit de EU-markt te importeren. Dit dispuut heeft vragen opgeroepen over de wijze waarop RF gasleveranties inzet als politiek pressiemiddel. OEK is niet alleen kwetsbaar t.a.v. gasleveringszekerheid, maar heeft ook belangrijke financiële baten bij gastransit door het land (USD 2,7 miljard p/j). Met de komst van NS2 zou Rusland mogelijk OEK/Oost-Europa kunnen omzeilen bij gasexport aan West-Europa. Via reverse flow en gasleveranties uit derde bronnen is aan de gasvraag in deze markten evenwel goeddeels te voorzien (maar is duurder). (10)(2a)

(10)(2a)

(10)(2a)

Ook zijn pijpleidingen buiten OEK om begin 2019 nog niet gereed. Rusland heeft aangegeven bereid te zijn om de doorvoer door Oekraïne te bestendigen, mits tegen commerciële tarieven.

- **DUI inzet.** Sinds april stelt DUI publiekelijk dat behoud gastransit OEK voorwaarde is voor doorgaan NS2 traject. Geeft aan dat gesprekken tussen RF en OEK n.a.v. gasdispuut en gefaciliteerd door de Cie (zgn. trilateraal proces) tot resultaat moeten leiden. In concept

(10)(2a)

(10)(2a)

Transitcontract tussen Naftogaz en Gazprom loopt eind 2018 af.

- **Plan voor EU-consortium gastransit OEK:** Betreft naar verluidt een langjarig (20 jaar) transitcontract voor 30 bcm, gescheiden van overig OEK netwerk en gemoderniseerd met IFI-financiering (EUR 2 miljard). Consortium van westerse TSO's (waaronder Gasunie) zou als operator en counterpart voor Gazprom fungeren en daarnaast een tweede schil van Europese TSO's betrokken. Gasunie een van de betrokken partijen (geen investeringen, maar consultancy).

(10)(1c)

- **Verslechtering betrekkingen met Rusland.** Al langer staan betrekkingen tussen het Westen en Rusland onder druk, alsook de bilaterale betrekkingen. Met de vermeende Russische zenuwgas aanval op dhr. Skripal en de daaropvolgende diplomatieke maatregelen zijn deze betrekkingen sterk verslechterd. Internationaal en binnenlands leidt dit tot een sterke roep om een harde lijn tegen Rusland. In dit licht wordt zeer kritisch gekeken naar NS2, als een voor Rusland lucratief project dat de EU en Oost-Europa kwetsbaar kan maken voor Russische invloed.
- **Trans-Atlantische relatie:** De VS staan zeer kritisch tegenover NS2 (recent twee demarches). Op 15 maart jl. schreven 39 senatoren een brief aan VS MinFin en MinBZ waarin zij grote zorgen uitten over de geopolitieke consequenties van NS2 en opriepen te onderzoeken hoe CAATSA-sanctiewetgeving ingezet kan worden om de Europese energie-onafhankelijkheid te beschermen. Ook Trump heeft zich herhaaldelijk tegen NS2 uitgesproken. Verwachting dat positie zal verharderen gezien de toenemend antagonistische houding richting Rusland, aanhoudende binnenlandse druk om zoveel als mogelijk te doen voor Oekraïne in reactie op de Russische agressie en een opstapelende lijst van problemen met de EU en Europese landen. (10)(2a)

(10)(2a)

(10)(2a)

De bestendiging van een OEK transit doet daarbij niets af aan de commerciële voordelen van Rusland bij NS2. Sancties t.a.v. NS2 zijn mogelijk onder CAATSA (Countering America's Adversaries Through Sanctions d.d. 2 aug. 2017; zou gericht kunnen zijn op toeleveranciers) of via een afzonderlijk presidentieel decreet (dat meer mogelijkheden biedt). NL kritisch: zou direct raken aan commerciële belangen en Europese energiezekerheid (meer invoer voorzien door licht stijgende vraag en afnemende productie in NL, DUI, VK, NWE) en industriebeleid (goedkoop Russische gas maakt industrie concurrerender).

Commerciële ontwikkelingen

- Diverse NL bedrijven zijn betrokken bij de financiering en aanleg van NS2:

- Krachtenveld NS2 project: (NS2): OOST heeft zich, na een bezoek van MP Kurz aan Moskou, sterk positief uitgesproken voor NS2. DUI, FIN en ZWE keurden inmiddels aanleg van NS2 formeel goed. DK heeft een kritische positie en heeft wetgeving aangenomen die aanleg van NS2 door DK territoriale wateren kan tegenhouden op politieke gronden, maar een blokkade zou omzeild kunnen worden. POL is uitgesproken tegenstander van NS2.
- Commissie mededingingsbeschikking Gazprom. Commissie heeft nav klachten in 2015 over misbruik machtspositie een besluit genomen op 23 mei. Gazprom krijgt geen boete opgelegd maar moet zich aan een aantal toezeggingen (o.a. t.a.v. eerlijke prijzen) houden. Kan bijdragen aan beeldvorming maar geen directe link met gasrichtlijn of NS2.

EU ontwikkelingen gasrichtlijn

- De CIE heeft 8 november 2017 een voorstel tot aanpassing van de gasrichtlijn uitgebracht, waarmee Europese energie regelgeving ook van toepassing kan worden op alle gaspijpleidingen uit derde landen door de werking van de richtlijn uit te breiden naar zgn. 'interconnectors'.. Dit creëert daarmee ook een bevoegdheid voor exclusief extern optreden van de Unie, en daarmee voor het eerder gevraagde mandaat van de CIE aan de Raad om te onderhandelen met RF over de regels van toepassing op NS2. De CIE tracht zodoende met herziening van de gasrichtlijn grip te krijgen op de voorwaarden waaronder Rusland via NS2 gas kan leveren aan de EU.
- Bezwaren van het kabinet t.a.v. de gasrichtlijn (zoals vastgesteld in BNC-fiche) zijn o.a.:
  - Het ontstaan van een exclusieve externe bevoegdheid voor de Unie met betrekking tot interconnectoren met derde landen is onwenselijk, energiebeleid is in beginsel een gedeelde bevoegdheid.
  - De herziening van gasrichtlijn is een generieke oplossing voor een individuele casus (NS2), met gevolgen voor andere infrastructuur die onduidelijk zijn door afwezigheid van een impact assessment;
  - De aanpassing van de gasrichtlijn zou direct doorwerken naar de elektriciteitsmarkt (met meer haken en ogen), en precedentwerking hebben voor andere sectoren.
- Na publicatie van het JDR advies, het JDCie advies en het compromisvoorstel van het Voorzitterschap is het voorstel op RWG niveau verder besproken.

•

- Na een akkoord op en inwerkingtreding van de wijziging van de gasrichtlijn zal per casus een mandaat moeten worden verleend door de Raad aan de Commissie, ook voor onderhandelingen NS2.
- Een akkoord op de gasrichtlijn is niet bepalend voor de doorgang van NS2, maar voor de voorwaarden waarop (i.e. unbundling, third party access en tariffs).

(10)(2a)

Tweede Kamer / motie GroenLinks/kabinetsreactie

- GroenLinks (Van Ojik) heeft motie in stemming gebracht n.a.v. het Staat van de Unie debat, waarin de regering wordt opgeroepen steun te verlenen aan het voorstel van de Commissie m.b.t. de gasrichtlijn. Deze is aangenomen op 16 april 2018.
- Nav de motie is regeringsreactie opgesteld die beoogt positie zoals in BNC fiche te handhaven wegens zwaarwegende bezwaren, maar de motie recht te doen door de DUI positie tav gastransit Oekraïne te steunen. Als dit niet tot succes mocht leiden zal het kabinet zich beraden op nadere stappen.
- Concept kabinetsreactie ligt ter sondering voor bij voorzitters coalitiefracties nadat buitenlandwoordvoerder D66 aangaf deze reactie niet voldoende te vinden.

Aan M
Van ~~DGBEB~~/DIO 219 JG 23/8
Via DGBEB
Kopie aan SG, IGG
Afgestemd met DEU, IGG, DAF, DWH, DIE

TER INFORMATIE

Datum

23 augustus 2018

Onze Referentie

MINBUZA-2018.955806

Opgesteld door

(10)(2e)

T 0646998344

memo

Kennismakingsgesprek Pres.-Dir. Shell Nederland

Aanleiding

Kennismakingsgesprek met President-Directeur Shell Nederland, mw. Marjan van Loon op maandag 27 augustus om 10:00-10:45 uur.

Kern/samenvatting

De volgende onderwerpen zullen naar verwachting tijdens het gesprek aan de orde komen:

- Amerikaanse sancties tegen Rusland;
- Nord Stream 2 gaspijplijn tussen Rusland en Duitsland

valt buiten verzoek

Mw. Van Loon wordt vergezeld door (10)(2e)

(10)(2e)

(10)(2e)

. Vanuit BZ zullen DGBEB Hanneke Schuiling en aansluiten.

M gespreksfiche

Kennismakingsgesprek met	(10)(2e)	Shell Nederland, mevrouw
(10)(2e)	maandag 27 augustus, 10:00-10:45 uur.	
Doelstelling		
<ul style="list-style-type: none"> • Kennismakingsgesprek. • Bereidheid uitspreken om zorgen over potentiële impact van de (voorgenomen) Amerikaanse sancties tegen Rusland te blijven opbrengen bij de VS. Benadrukken belang specifieke input bedrijven. • Kennisnemen over ontwikkelingen Nord Stream 2 en informeren over kabinetsstandpunt (motie Van Ojik). • • • 		
Valt buiten verzoek		
Opzet		
<ul style="list-style-type: none"> • Kennismakingsgesprek met Shell. Soortgelijke bijeenkomsten vonden plaats met vorige M (22 november 2017) en met R (21 december 2017). • (10)(2e) wordt vergezeld door (10)(2e) Shell. Voorts zijn DGBEB Hanneke Schuiling en (10)(2e) aanwezig. • Shell zal mogelijk de Amerikaanse Ruslandsancties, Nord Stream 2, het bezoek		
Valt buiten verzoek		
Spreekpunten		
Sancties		
<ul style="list-style-type: none"> • Trans-Atlantische samenwerking is cruciaal voor de vrede, veiligheid en welvaart aan beide zijden van de oceaan en de VS blijft een onmisbare partner. Samenwerking met VS van belang in het vinden van antwoorden op internationale uitdagingen, zoals het effectief opereren in de relatie met Rusland. • In Amerikaans Congres circuleren verschillende wetsvoorstellen met nieuwe sancties tegen Rusland. Benieuwd naar zienswijze Shell over nieuwe voorstellen. Van belang dat bedrijven hun pijnpunten zo specifiek mogelijk benoemen. Graag bereid zorgen NLse bedrijven over (voorgenomen) Amerikaanse sancties tegen Rusland in de brede dialoog met de VS zowel in bilateraal als EU-verband te blijven opbrengen.		
Nord Stream 2		
<ul style="list-style-type: none"> • Sanctievoorstellen VS Congres zien ook op Nord Stream 2, waarover ook VS regering zeer kritisch is. Blijft dit op alle niveaus aankaarten. • NL lijn t.a.v. Nord Stream 2 blijft neutraal: commercieel project, staat NL bedrijven vrij om deel te nemen, maar wordt niet actief ondersteund door de regering. Project moet aan alle wettelijke eisen voldoen. • In reactie op motie Kamerlid Ojik is aangegeven dat kabinet Duitse positie over behoud gastransit door Oekraïne steunt. Mochten onderhandelingen hierover niet tot succes leiden dan zal kabinet zich beraden op nadere stappen, zoals steun aan herziening Europese Gasrichtlijn.		
valt buiten verzoek		

Valt buiten verzoek

Achtergrond

Sancties

- In Amerikaans Congres circuleren verschillende wetsvoorstellen met extra sancties tegen Rusland. Rode draad voorstellen is aanpak van Russische energie- en financiële sector, hetgeen ook voor Shell grote gevolgen kan hebben. Onduidelijk welke vorm uiteindelijke sanctiewetgeving zal krijgen en wanneer een voorstel daadwerkelijk in stemming gebracht zal worden. Naast aanhoudende zorgen over ongewenst Russisch gedrag (verkiezingsinmenging, Skripal, annexatie Krim en destabilisatie Oost-Oekraïne, mensenrechtenschendingen, steun Assad, etc.) speelt sterk wantrouwen deel Congres jegens president Trump en diens bereidheid Rusland te confronteren. Wantrouwen versterkt door optreden van Trump tijdens de NAVO en Helsinki toppen. Nog steeds onduidelijk welke afspraken Trump en Poetin hebben gemaakt.
- Op 22 augustus zijn naar aanleiding van het incident in Salisbury nieuwe Amerikaanse sancties tegen Rusland in werking getreden o.b.v. "Chemical and Biological Weapons Control and Warfare Elimination Act". Dit zijn wettelijk verplichte sancties. Als Rusland na 90 dagen niet voldoet aan door VS gestelde voorwaarden (waaronder inspecties) zullen nieuwe maatregelen worden aangenomen. Nog onduidelijk wat deze sancties precies zullen behelzen.
- Ook wordt gewerkt aan presidentieel decreet dat gericht is op individuen met directe betrokkenheid bij verkiezingsbeïnvloeding. Ook biedt het een menu van maatregelen die de president kan inzetten tegen grote Russische bedrijven. Onduidelijk wat de bedoeling en slagkracht precies zijn.

(10)(2a)

(10)(2a)

- Beïnvloeding VS-beleid t.a.v. sancties wordt niet vergemakkelijkt doordat dit op Rusland verre van eenduidig is. Daar waar Congres vaak kiest voor een harde aanpak, lijkt regering (m.n. President) daar weinig voor te voelen.

Nord Stream 2

- In Duitsland is begonnen met aanleg NS2-pijplijn tussen Rusland en Duitsland. Denemarken heeft i.t.t. Duitsland, Finland, Zweden en Rusland nog geen vergunning verleend voor aanleg, maar pijplijn zou eventueel omgelegd kunnen worden.
- Over herziening Europese Gasrichtlijn wordt nog onderhandeld in Brussel.
-

(10)(1c)

- NL positie op NS2 is neutraal: commercieel project; staat NL bedrijven vrij om daar aan deel te nemen, maar wordt niet actief ondersteund door overheid. Project moet aan alle wettelijke eisen voldoen. In reactie (1 juni 2018) op breed gedragen motie Kamerlid Van Ojik is aangegeven dat kabinet Duitse positie over behoud gastransit door Oekraïne steunt. Mochten onderhandelingen (momenteel gaande tussen Rusland, Oekraïne en EU) hierover niet tot succes leiden dan zal NL zich beraden op nadere stappen, zoals steun aan herziening Europese Gasrichtlijn. NL tot op heden kritisch over deze herziening, onder andere omdat een exclusieve externe bevoegdheid voor de Unie wordt gecreëerd.
- VS zeer kritisch over NS2, waarmee afhankelijkheid EU van Russische gas zou worden vergroot en Oekraïne als gasdoorvoerland deels wordt omzeild. VS benadert dossier zeer geopolitiek in tegenstelling tot NL positie. VS zou Europese gasmarkt graag bedienen met (duurdere) LNG-leveranties. Bovengenoemde sanctievoorstellen hebben potentieel verstrekken gevolgen voor NS2 en betrokken NL bedrijven.

valt buiten verzoek

To: (10)(2e) @minbuza.nl]
From: (10)(2e)
Sent: Thur 9/6/2018 3:38:43 PM
Subject: RE: Vertrouwelijk - Verslag gesprek (10)(2e) Shell RF: Sancties, Nord Stream II en lokalisering
Received: Thur 9/6/2018 3:38:00 PM

Veel dank!

NS2 nog wel even opgekomen bij R-Altmaier, maar heb tot dusverre maar zeer beperkte terugkoppeling:
DUI wil NS2 en marge Energieraad bespreken. EU zou zich op het publieke deel van de transit (niet dat van de private partijen) moeten richten en buurlanden ook betrekken. Wordt vervolgd.

From: (10)(2e)

Sent: donderdag 6 september 2018 16:06

To: (10)(2e)

Cc: (10)(2e)

Subject: FW: Vertrouwelijk - Verslag gesprek dep. CEO Shell RF: Sancties, Nord Stream II en lokalisering

Ha (10)(2e)

Zie onderstaande. (10)(2e) spreekt vanmiddag ook met ING over sancties. We bekijken even of het zinvol is de uitkomst daarvan met onderstaande samen te voegen in een bericht. Voor de snelheid stuur ik je alvast onderstaande verslag.

Grt. (10)(2e)

From: (10)(2e)

Sent: donderdag 6 september 2018 17:04

To: Jones, Renee <(10)(2e) @minbuza.nl>; (10)(2e) @minbuza.nl>; (10)(2e)
<(10)(2e) @minbuza.nl>; (10)(2e) @minbuza.nl>

Cc: (10)(2e) @minbuza.nl>

Subject: Vertrouwelijk - Verslag gesprek dep. CEO Shell RF: Sancties, Nord Stream II en lokalisering

Beste collega's,

(10)(2e) en ondergetekende spraken met (10)(2e) Shell Rusland, over de Shell business in RF en de impact van de boven de markt hangende VS sancties. Hoofdpunten:

Sancties

▽ (10)(2e) liet niet het achterste van zijn tong zien mbt de mogelijke impact van de sancties die nu voorliggen in het VS congres (DETER, DASKAA en ESCAPE). Hij verwachtte dat over geen van deze *bills* gestemd zal worden voor de midterm-verkiezingen, waarna waarschijnlijk een combinatiewet wordt opgesteld die de drie huidige voorstellen combineert.

▽ Hij liet zich niet verleiden in detail in te gaan op de gevolgen van de voorstellen zoals ze er nu liggen. (10)(1c)

(10)(1c) Wel zei hij te verwachten dat DASKAA vanwege de brede formulering ruim 200 projecten in 16 landen zou kunnen raken.

(10)(1c)

▽ Groot probleem van de VS sancties is de toenemende administratieve lastendruk en de daarmee gepaard gaande vertragingen in levertijd van producten uit de VS. Het VS ambtelijke (douane-)apparaat kan de toegenomen controlelast volgens (10)(2e) niet aan, hetgeen leidt tot willekeurige vertraging van leveringen aan RF bij de VS grens. (10)(1c)
(10)(1c) Tevens wordt het risico op *overcompliance* alleen maar groter naarmate de sancties alomvattender worden.

(10)(1c)

Overige business

valt buiten verzoek

Gespreksfiche plv-DGPZ

Kennismakingsgesprek met (10)(2e) **Shell-Rusland,** (10)(2e)
(10)(2e) **maandag 8 oktober, 13:30-14:30 uur.**

Doelstelling:

- Kennismakingsgesprek.
- Bereidheid uitspreken om zorgen over potentiële impact van de (voorgenomen) Amerikaanse sancties tegen Rusland te blijven opbrengen bij de VS. Benadrukken belang specifieke input bedrijven.
- Kennisnemen over ontwikkelingen Nord Stream 2 en informeren over kabinetsstandpunt (motie Van Ojik).
- Kennisnemen van Shell's ambities in Rusland en op terrein energietransitie.

Opzet:

- Kennismakingsgesprek met Shell.
- (10)(2e) wordt vergezeld door (10)(2e)
(10)(2e). Voorts zijn (10)(2e) (DIO), (10)(2e) (DEU) en
(10)(2e) (BPZ) aanwezig.
- Shell zal mogelijk de Amerikaanse Ruslandsancties, Nord Stream 2, bilaterale relatie NL-RF, de energietransitie en Oekraïne (kartelzaak) opbrengen.
- (10)(2e) heeft ook een kennismakingsgesprek met DGBEB aangevraagd.

Achtergrond:

Sancties

- In Amerikaans Congres circuleren verschillende wetsvoorstellen met extra sancties tegen Rusland. Rode draad voorstellen is aanpak van Russische energie- en financiële sector, hetgeen ook voor Shell grote gevolgen kan hebben. Onduidelijk welke vorm uiteindelijke sanctiewetgeving zal krijgen en wanneer een voorstel daadwerkelijk in stemming gebracht zal worden. Naast aanhoudende zorgen over ongewenst Russisch gedrag (verkiezingsinmenging, Skripal, annexatie Krim en destabilisatie Oost-Oekraïne, mensenrechtenschendingen, steun Assad, etc.) speelt sterk wantrouwen deel Congres jegens president Trump en diens bereidheid Rusland te confronteren.
- Op 22 augustus zijn naar aanleiding van het incident in Salisbury nieuwe Amerikaanse sancties tegen Rusland in werking getreden o.b.v. "Chemical and Biological Weapons Control and Warfare Elimination Act". Dit zijn wettelijk verplichte sancties. Als Rusland na 90 dagen niet voldoet aan door VS gestelde voorwaarden (waaronder inspecties) zullen nieuwe maatregelen worden aangenomen. Nog onduidelijk wat deze sancties precies zullen behelzen.
- Op 12 september jl. tekende Trump een Executive Order om individuen met directe betrokkenheid bij verkiezingsbeïnvloeding op een sanctielijst te kunnen plaatsen.

(10)(2a)

(10)(2a)

- Beïnvloeding VS-beleid t.a.v. sancties wordt niet vergemakkelijkt doordat dit op Rusland verre van eenduidig is. Daar waar Congres vaak kiest voor een harde aanpak, lijkt regering (m.n. President) daar weinig voor te voelen.

Nord Stream 2

- In Duitsland, Finland en Rusland is begonnen met aanleg NS2-pijplijn (55 bcm, USD 11 miljard). Denemarken heeft i.t.t. Duitsland, Finland, Zweden en Rusland nog geen vergunning verleend voor aanleg, maar pijplijn zou eventueel omgelegd kunnen worden.
- Over herziening Europese Gasrichtlijn wordt nog onderhandeld in Brussel. NL kritisch over het voorstel. Herziening zal aanleg van NS2 naar verwachting niet kunnen blokkeren, doordat eventueel voldaan kan worden aan de voorwaarden (unbundling, tarifiering en third party access).

(10)(1c)

(10)(1c)

- Shell benadrukt dat NS2 nodig is i.v.m. toenemende gasvraag EU (en afnemende productie binnen de EU).
- NL positie op NS2 is neutraal: commercieel project; staat NL bedrijven vrij om daar aan deel te nemen, maar wordt niet actief ondersteund door overheid. Project moet aan alle wettelijke eisen voldoen. In reactie (1 juni 2018) op breed gedragen motie Kamerlid Van Ojik is aangegeven dat kabinet Duitse positie over behoud gastransit door Oekraïne steunt. Mochten onderhandelingen (momenteel gaande tussen Rusland, Oekraïne en EU) hierover niet tot succes leiden dan zal NL zich beraden op nadere stappen, zoals steun aan herziening Europese Gasrichtlijn. NL tot op heden kritisch over deze herziening, onder andere omdat een exclusieve externe bevoegdheid voor de Unie wordt gecreëerd.
- VS zeer kritisch over NS2, waarmee afhankelijkheid EU van Russische gas zou worden vergroot en Oekraïne als gasdoorvoerland deels wordt omzeild. VS benadert dossier zeer geopolitiek in tegenstelling tot NL positie. VS zou Europese gasmarkt graag bedienen met (duurdere) LNG-leveranties. Bovengenoemde sanctievoorstellen hebben potentieel verstrekken gevolgen voor NS2 en betrokken NL bedrijven, maar het is onzeker of deze de aanleg zou kunnen verhinderen. Aanleg NS2 vertoont veel gelijkenissen met Amerikaanse sancties die begin jaren '80 onder president Reagan werden ingesteld tegen aanleg Yamal (Brotherhood) pijplijn en uiteindelijk na aandringen EU werden opgeheven.

Rusland

- NL hanteert een realistisch beleid t.a.v. Rusland, bestaande uit druk en dialoog. Druk waar belangen divergeren en dialoog waar ze convergeren. Dialoog vindt met name plaats via people-2-people contacten en civil society.
- In EU-verband, m.n. t.a.v. sancties, benadrukt NL het belang van eenheid van de EU in het optreden naar Rusland.
- Er kan wat NL betreft geen sprake zijn van versoepeling van het EU-sanctieregime tegen RF zo lang er geen voortgang is t.a.v. implementatie Minsk-akkoorden.

Shell Rusland

valt buiten verzoek

(10)(2e)

Bijlagen:

- Verslag kennismaking M met Pres-directeur Shell Nederland Marjan van Loon (27 augustus 2018).
- Verslag gesprek (10)(2e) Shell Rusland (10)(2e) (MOS-EA, 6 september 2018).
- BZ-Vertrouwelijk: Duitsland - Duitse positie inzake nieuwe Amerikaanse Rusland-sancties / gevolgen voor NS2 / gastransit / gasrichtlijn (BLN-PA, 8 september 2018).

Bijlage 1:

Verslag kennismaking M met Pres-directeur Shell Nederland Marjan van Loon (27 augustus 2018). Bij dit gesprek waren (10)(2e) Shell), DGBEB en plv-IGG aanwezig.

- Tijdens kennismakingsgesprek kwamen aan de orde: Nord Stream 2, mogelijke sancties VS en de energietransitie. Daarnaast gaf van Loon haar visie op het toekomstige klimaat en energie-akkoord.
- Nord Stream 2 en mogelijkheid van VS-sancties tegen Rusland: Nord Stream 2 commercieel project voor Shell. Ontwikkelingen mbt evt VS-sancties tegen Rusland die ook zien op Nord Stream 2 worden nauw gevolgd door Shell. Indien sancties zouden worden opgelegd door de VS dan voor Shell met name van belang dat die helder zijn. Dergelijke sancties zullen echter vooral ook schade in de transatlantische relaties aanrichten. Oekraïne kwestie uiteraard zeer politiek. Rusland belangrijk voor Shell, maar ook VS (LNG).

valt buiten verzoek

Bijlage 2:

Verslag gesprek (10)(2e) Shell Rusland (10)(2e) (MOS-EA, 6 september 2018).

Sancties

- (10)(2e) liet niet het achterste van zijn tong zien mbt de mogelijke impact van de sancties die nu voorliggen in het VS congres (DETER, DASKAA en ESCAPE). Hij verwachtte dat over geen van deze *bills* gestemd zal worden voor de midterm-verkiezingen, waarna waarschijnlijk een combinatiewet wordt opgesteld die de drie huidige voorstellen combineert.
- Hij liet zich niet verleiden in detail in te gaan op de gevolgen van de voorstellen zoals ze er nu liggen. (10)(1c)
- (10)(1c) Wel zei hij te verwachten dat DASKAA vanwege de brede formulering ruim 200 projecten in 16 landen zou kunnen raken.

(10)(1c)

- Groot probleem van de VS sancties is de toenemende administratieve lastendruk en de daarmee gepaard gaande vertragingen in levertijd van producten uit de VS.

Het VS ambtelijke (douane-)apparaat kan de toegenomen controlelast volgens (10)(2e) niet aan, hetgeen leidt tot willekeurige vertraging van leveringen aan RF bij de VS grens. (10)(1c)
(10)(1c) Tevens wordt het risico op *overcompliance* alleen maar groter naarmate de sancties alomvattender worden.

-

(10)(1c)

Overige business

valt buiten verzoek

2 november 2018

Ministerie van Buitenlandse Zaken
Berichtenverkeer

BZ-Vertrouwelijk

Rusland - Energie - (10)(1c)
(10)(1c) Shell spreekt openhartig met CdP

Van : MOS-EA
Verzonden op : 2 november 2018 13:19
Land/regio : Rusland
Thema : Energie

Samenvatting

- CdP sprak met (10)(2e) Shell als (10)(2e)
(10)(2e)

valt buiten verzoek

- V.w.b. sancties heeft Shell vernomen dat Trump spoedig zal besluiten of hij de *interpretative guide* bij CAATSA zal schrappen, wat zou betekenen dat de *grandfather clause* (relevant voor Nord Stream II) ook weg zou vallen. Dat is nog een stap vóór directe sancties tegen NSII, maar Shell zou het wel als helder signaal zien.

valt buiten verzoek

Commentaar

Dat (10)(2e) pas enkele maanden geleden de overstap van FCO (laatstelijk VK ambassadeur in Mozambique) naar Shell gemaakt had, was niet te merken aan de inhoud van het kennismakingsgesprek met CdP. (10)(2e) geflankeerd door (10)(2e) ging open en uitgebreid in op de vragen van CdP valt buiten verzoek valt buiten verzoek. Daarbij dient te worden aangetekend dat Shell in het gesprek uiteraard vooral haar eigen visie naar voren bracht en dat dit verslag ook met die bril gelezen dient te worden.

Bericht

Op vrijdag 2 november sprak CdP op verzoek van Shell met hun nieuwe *Vice President, Government Relations, Russia and CIS*, (10)(2e) werd vergezeld door (10)(2e) Shell in Rusland. Ter sprake kwamen onder meer sancties/NSII valt buiten verzoek valt buiten verzoek

Sancties/NSII: "in the short term, sanctions would mean free money for Gazprom"

valt buiten verzoek

hebben. Tevens had Shell vernomen dat er een voorstel op het bureau van president Trump ligt om de *interpretative guide* bij CAATSA te schrappen. Dat zou onder meer de doodsteek zijn voor de *grandfather clause* op NSII, maar staat Shell niet in de weg om NSII te blijven financieren. Om daadwerkelijk sancties op te leggen aan NSII zou dan alsnog een nieuwe wet aangenomen moeten worden, maar de signaalwerking van CAATSA is duidelijk.

Shells toekomstige rol in NSII zal afhangen van verdere ontwikkelingen. Bij eventuele directe sancties tegen NSII zal het bedrijven de maatregelen "naleven" (10)(1c)

(10)(1c)

valt buiten verzoek

valt buiten verzoek

valt buiten verzoek

Berichtgegevens [BZ-V]

Aan : (10)(2e)

Opsteller :
Afgestemd : CdP, plv HEA
Kenmerk : MOS-073/2018
Type : Beleids
Prioriteit : Routine
Rubricering : BZ-Vertrouwelijk
Categorie : Verslag/Info

U heeft als opsteller / verzender nog **24 uur**
om dit bericht uit de website te halen.

Bericht verwijderen

Dit bericht kan informatie bevatten die niet voor u is bestemd. Indien u niet de geadresseerde bent of dit bericht abusievelijk aan u is toegezonden, wordt u verzocht dat aan de afzender te melden en het bericht te verwijderen. De Staat aanvaardt geen aansprakelijkheid voor schade, van welke aard ook, die verband houdt met risico's verbonden aan het elektronisch verzenden van berichten.

This message may contain information that is not intended for you. If you are not the addressee or if this message was sent to you by mistake, you are requested to inform the sender and delete the message. The State accepts no liability for damage of any kind resulting from the risks inherent in the electronic transmission of messages.

Ministerie van Buitenlandse Zaken

To: (10)(2e)@minbuza.nl]
From: (10)(2e)
Sent: Thur 11/22/2018 1:14:27 PM
Subject: 181122 Achtergrond gesprek(10)(2e)(Shell)
Received: Thur 11/22/2018 1:14:00 PM
181122 Achtergrond gesprek(10)(2e)(Shell).docx

Hi(10)(2e)

Zou je deze achtergrond aan André kunnen geven mhoo zijn gesprek met (10)(2e) morgenochtend?

Grt. (10)(2e)

Gesprek (10)(2e) **Shell Nederland.**
Datum: vrijdag 23 november 09.00 – 10.00 uur
Locatie: Koffiecorner 8c/d, 8e etage, Rijnstraat 8
Aanwezig: (10)(2e) André Driessen

valt buiten verzoek

- Daarnaast kunnen belangrijke lopende dossiers opkomen, zoals Amerikaanse sancties en Nord Stream 2. Hieronder achtergrond.

Amerikaanse sancties

- In Amerikaans Congres circuleren 5 wetsvoorstellen met verstreckende sancties tegen Rusland vanwege verkiezingsinmenging, Skripal, annexatie Krim en destabilisatie Oost-Oekraïne, mensenrechtenschendingen, steun Assad, etc.). Rode draad voorstellen is aanpak van Russische energie- en financiële sector, hetgeen ook verstreckende gevolgen kan hebben voor Nederlandse banken/bedrijven, incl. Shell. Onduidelijk welke vorm uiteindelijke sanctiewetgeving zal krijgen. Verwachting is dat sancties begin volgend jaar geïntroduceerd

(10)(2a)

- Naast genoemde voorstellen zijn in augustus naar aanleiding van het incident in Salisbury nieuwe Amerikaanse sancties tegen Rusland in werking getreden o.b.v. "Chemical and Biological Weapons Control and Warfare Elimination Act". Nu Rusland voor 6 november niet heeft voldaan aan door VS gestelde voorwaarden (waaronder inspecties) worden nieuwe maatregelen aangenomen. Nog onduidelijk wat deze sancties precies zullen behelzen. Volgens VS zijn deze 'not massively disruptive, but not minimal'. Deze sancties kunnen ook een impact op economisch terrein hebben. Naast deze sancties volgens mogelijk nog listings van individuen met directe betrokkenheid bij verkiezingsbeïnvloeding en i.v.m. de verkiezingen in Donbas.
- Beïnvloeding van het VS sanctiebeleid op Rusland is lastig. Zowel bij de VS regering als Congres bestaat de indruk dat de EU weinig bereid is Rusland harder aan te pakken. Komt ook door beperkte bekendheid met de forse en scheve impact van de sancties. Daarnaast zitten Congres en Senaat vaak niet op één lijn: waar Congres vaak kiest voor een harde aanpak, lijkt de regering (m.n. President) daar weinig voor te voelen.

(10)(2a)

(10)(2a)

- NL en EU zullen blijven benadrukken samen met VS op te willen trekken tegen Rusland, maar blijven ook wijzen op de impact van de sancties die de EU veel harder raken dan de VS (o.a. tienvoudige impact op handel EU t.o.v. de VS). Ook in WTO-kader wijst NL op de risico's van het gebruik van economische sancties. Bedrijven moeten daarnaast zo specifiek mogelijk commentaar aanleveren.
- T.a.v. EU-sanctiepakket wordt in december een roll-over verwacht (dus geen aanpassing).

Nord Stream 2 (NS2)

- In verschillende landen is begonnen met de aanleg van NS2. Inmiddels is ruim 250km van de 1230 km lange NS2-pijplijn aangelegd. Denemarken heeft i.t.t. Duitsland, Finland, Zweden en Rusland nog geen vergunning verleend voor aanleg, maar de pijplijn kan worden omgelegd.

(10)(1c)

(10)(1c)

Shell benadrukt dat NS2 nodig is i.v.m. toenemende gasvraag EU en afnemende productie binnen de EU.

- Amerikaanse sancties tegen NS2 zijn waarschijnlijk. VS is zeer kritisch over NS2, waarmee de afhankelijkheid van de EU van Russisch gas zou worden vergroot en Oekraïne als gasdoorvoerland deels wordt omzeild. De VS zou de Europese gasmarkt bovendien graag bedienen met (duurdere) LNG-leveranties.

- VS sancties tegen NS2 zullen de aanleg waarschijnlijk niet verhinderen, maar zouden er wel toe kunnen leiden dat Europese financiers (en uitvoerders) moeten worden vervangen door Russische bedrijven en zouden daarmee de aanleg vertragen. Inmiddels hebben de private

(10)(1c)

- Meest waarschijnlijke scenario is dat de grandfathering clause in art. 232 CAATSA wordt opgeheven. Nieuwe contracten alsmede activiteiten waarmee invulling wordt gegeven aan bestaande contracten – zoals het overmaken van nieuwe fondsen voor de financiering van NS2 – zouden hiermee in gevaar komen.
- NL positie op NS2 is neutraal: commercieel project; staat NL bedrijven vrij om daar aan deel te nemen, maar wordt niet actief ondersteund door overheid. Project moet aan alle wettelijke eisen voldoen. Kabinet ondersteunt Duitse positie over behoud gastransit door Oekraïne steunt. Mochten onderhandelingen (momenteel gaande tussen Rusland, Oekraïne en EU) hierover niet tot succes leiden dan zal NL zich beraden op nadere stappen, zoals steun aan herziening Europese Gasrichtlijn. NL tot op heden kritisch over deze herziening, onder andere omdat een exclusieve externe bevoegdheid voor de Unie wordt gecreëerd. Over herziening wordt nog steeds onderhandeld in Brussel. Herziening zal de aanleg van NS2 naar verwachting echter niet kunnen blokkeren, doordat voldaan kan worden aan de voorwaarden (unbundling, tarifiering en third party access).

Gespreksfiche bijeenkomst DGBEB met NL bedrijven inzake Nord Stream 2

Gesprek met Allseas, Shell, Boskalis en Van Oord op woensdag 19 december 2018, 14.30-15.30 uur

Doelstelling

- Vernemen over ontwikkelingen financiering en aanleg NS2 en over zorgen NL bedrijfsleven over VS sancties tegen Rusland.
- Kabinetspositie NS2 (incl. recente lichte wijziging NL positie) en Amerikaanse sancties uiteenzetten.
- Benadrukken dat NL zorgen van NL bedrijven serieus neemt en met de VS in gesprek blijft over sancties. Sancties blijven evenwel te verwachten.

Opzet

- Gesprek is aangevraagd door de betrokken bedrijven vanwege ontwikkelingen inzake NS2, in het bijzonder de Amerikaanse sancties die waarschijnlijk opgelegd zullen worden.
- Aanwezige bedrijfsvertegenwoordigers:
  1. [redacted]
  2. [redacted]
  3. valt buiten verzoek
  4. [redacted]
  5. [redacted]
  6. (10)(2e) Shell, (10)(2e)
  7. Shell (10)(2e)
- Aanwezig van BZ/EZK-zijde:
  1. DGBEB Hanneke Schuiling
  2. Directeur DIO, André Driessen
  3. Beleidscoördinerend medewerker IGG, [redacted]
  4. Beleidscoördinerend medewerker BPZ, (10)(2e)
  5. Beleidscoördinerend medewerker DIO, [redacted]

Spreekpunten

- On Friday Parliament was informed by letter about progress trilateral process on continued gas transit through Ukraine.
- It also confirms our neutral position on NS2. Consider NSII to be a project in which the private sector is investing, without government involvement. However, the letter also points out the geopolitical aspects of NS2 and our mutual dependency: EU depends on Russia for gas and Russia depends on EU for its gas revenues. NL will also continue to support efforts to secure gas transit through Ukraine.
- The letter also mentions that NL will explore compromises with regards to the proposed amendment to the Gas Directive, together with likeminded partners including Germany. The proposed amendment is scheduled to be discussed under 'Any other business' at the EU Energy Council of Ministers today. Discussions at Working Party level will continue under Romanian EU presidency in the first half of next year.
- Germany has been informed about our position and we will continue to work closely together on the proposed amendment, NS2 and the importance of securing the Ukrainian gas transit.
- US continues its quest to stop the project. Views NS2 as a Russian geopolitical project and at the same time has commercial interests in the EU gas market.
- We are in close contact with US on NS2 and possible sanctions. However, change of US position is unlikely. NS2 sanctions still imminent, but no dates mentioned.
- Most likely scenario is still lifting of grandfathering clause in section 232 CAATSA (Countering America's Adversaries Through Sanctions Act) followed by designations. Will have a major impact on your companies. US convinced that sanctions would at least substantially delay – and possibly stop – the project, as Dutch companies are impossible or difficult to be replaced by others due to a lack of technical expertise.
- In addition several proposals circulating in Congress targeting Russian financial and energy sector. No developments expected before the year-end. Amended version of the DASKA proposal apparently more likely to be adopted than DETER, but still a lot of uncertainty. Congress open to comments on DASKA to mitigate the impact on EU. Would appreciate your input as well.

- Fully aware of the major impact new sanctions could have on EU businesses. Will continue to raise our concerns regarding US sanctions on Russia both bilaterally and through EU channels: about the extraterritorial effect, about the major impact on EU businesses, about the Trans-Atlantic unity and about EU unity regarding Russia sanctions. On NS2 we also raise our concerns about the impact of NS2 sanctions on EU energy policies and the European energy security and a possible loss of leverage over Russia regarding the Ukraine transit.
- Interested to hear your views on progress regarding NS2, American sanctions and Ukraine.

Achtergrond

Kamerbrief lichte aanpassing standpunt NS2

- Vrijdag 14 dec. is Kamerbrief uitgegaan over trilaterale proces RF-OEK-Cie en NS2.
Belangrijkste elementen:
  - Positieve uitkomst trilateraal overleg over OEK gastransit op korte termijn onzeker (extra OEK-RUS spanningen dragen niet bij).
  - Het kabinet geeft zich rekenschap van de geopolitieke aspecten van Nord Stream 2. We geven ons ook rekenschap van de wederzijdse afhankelijkheid: Europa is afhankelijk van Russisch gas en Rusland is afhankelijk van inkomsten uit export van gas naar Europa.
  - Dede minister van Economische Zaken en Klimaat zal met gelijkgezinde landen mogelijke compromissen ten aanzien van de herziening van de Europese gasrichtlijn verkennen. Hiermee wordt invulling gegeven aan. Tegelijkertijd . de eerdergenoemde kabinetsreactie op begrotingsbehandeling sprak M ook reeds over de motie-Van Ojik.

(10)(2a)

- DUI is geïnformeerd over NL standpunt – dat nog steeds vrijwel identiek is aan het DUI standpunt - en heeft begrip. Wel bestaat kans dat NL in de toekomst mogelijk meer kleur moet bekennen.

Voortgang trilaterale besprekingen Oekraïense gastransit

- In reactie (1 juni 2018) op de breed gedragen motie Van Ojik heeft het kabinet aangegeven de Duitse inzet voor behoud van gastransit door Oekraïne te steunen. Dit moet worden bereikt via trilaterale onderhandelingen tussen OEK, RF en CIE. Mochten deze onderhandelingen niet tot succes leiden dan zal het kabinet zich beraden op nadere stappen, zoals het steunen van de herziening van de EU Gasrichtlijn.
- Eind 2019 loopt het huidige transitcontract tussen OEK en RF af. Trilaterale besprekingen over de transit verlopen op dit moment stroef. Spanningen tussen RF en OEK (o.a. recente ontwikkelingen in Straat van Kertsj) niet bevorderlijk. Nieuw overleg pas in januari gepland.

(10)(2a)

Ontwikkeling op en toekomst van gasleveringszekerheid NL (en EU)

- Gasproductie Noordwest-Europa (incl. NL) neemt af, terwijl vraag voorlopig gelijk blijft. Ook daardoor zal meer gas moeten worden geïmporteerd. RF is daarvoor de meest aangewezen bron, want onzeker of de Noorse productie kan worden verhoogd en LNG is qua prijs nog niet concurrerend.
- Toenemende import van gas uit RF vergroot Europese afhankelijkheid maar omgekeerd ook de afhankelijkheid van RF (70% exportinkomsten RF zijn afkomstig uit verkoop olie en gas, goed voor ca. 50% van het federale budget). In VS bestaat zorg over het vermeende monopolie van RF op de Europese energiemarkt en VS zou graag EU-gasmarkt bedienen met LNG.

- Als er eind 2019 geen nieuw transitcontract is en NS2 niet operationeel is, ontstaan risico's voor de leveringszekerheid in Oost-Europa (en mogelijk ook ITA).

Geopolitieke situatie

- VS sancties tegen NS2 zijn volgens VS aanstaande. Daarnaast worden er sancties verwacht tegen de Russische energie- en financiële sectoren, die een grote impact op EU-bedrijven kunnen hebben. Diverse wetsvoorstellen circuleren in VS Congres, maar verwachting pas in het nieuwe jaar, aan het begin van de nieuwe sessie van het Congres, aanname. Naar verluidt is het meest waarschijnlijke scenario dat het zgn. DASKA-wetsvoorstel uiteindelijk in stemming zal worden gebracht (het zgn. DETER-wetsvoorstel is minder relevant geworden). In grote lijnen zou het voorstel hetzelfde blijven, maar de energieparagrafen van DASKA zouden wat nader gespecificeerd moeten worden om Europese bondgenoten tegemoet te komen.
- NS2 versterkt volgens de VS de Europese afhankelijkheid van Russisch gas en destabiliseert OEK, als gevolg van wegvallende aanzienlijke gastransit inkomsten en het feit dat het de Russische schatkist vult waarmee zij agressieve acties tegen OEK kunnen financieren. NS2 wordt in Washington niet los gezien van bredere handels-/veiligheids- en Ruslanddiscussies (incl. de 2% discussie en de tarievenkwestie). NS2 is daarmee voor de VS primair een geopolitiek project.
- De VS heeft ook economische belangen, aangezien het graag de EU-gasmarkt wil bedienen met (duurder) LNG.
- (10)(2a)
- Verwachting is dat sancties tegen NS2 trans-Atlantische eenheid verder onder druk zullen zetten en binnen EU kan leiden tot verdeeldheid o.a. als het gaat over een gezamenlijk EU reactie richting de VS.

Aanleg Nord Stream 2

- Inmiddels ruim 400km van NS2 (1230km; USD 11 miljard; 55bcm) aangelegd. Aanleg zal versnellen doordat nu ook een tweede Allseas-schip (Pioneering Spirit) op korte termijn in Finland start met de aanleg. (10)(1c)
- (10)(1c)
- Zowel EU-financiers (incl. Shell) als EU-uitvoerders (incl. Allseas, Boskalis en Van Oord) zullen zich bij afkondiging VS sancties terugtrekken uit NS2, maar kunnen worden vervangen door Gazprom en uitvoerders uit derde landen (vnl. China). Uitvoerders vrezen in het geval van sancties naast inkomstenderving ook voor breder verlies van marktaandeel aan Chinese bedrijven op de Russische markt. Daarnaast zijn ze (en veel andere NL bedrijven) bevreesd voor de gevolgen voor bredere VS sancties tegen Rusland en mogelijke Russische tegenmaatregelen. (10)(1c)
- (10)(1c)
- DK heeft i.t.t. andere landen nog geen vergunning afgegeven voor de aanleg van NS2 door territoriale wateren. (10)(2a)
- (10)(2a)

verwachten.

Herziening Europese Gasrichtlijn

- CIE heeft 8 november 2017 voorstel tot aanpassing gasrichtlijn uitgebracht, waarmee Europese energieregelgeving ook van toepassing kan worden op alle gaspijpleidingen uit derde landen door definitie van "interconnectoren" uit te breiden naar pijpleidingen met derde landen i.p.v. enkel de verbindingen tussen lidstaten. Voorstel creëert daarmee ook een bevoegdheid voor exclusief extern optreden van de Unie.
- (10)(2a)
- (10)(2a)
- NL positie is uiteengezet in BNC fiche en herhaald in kabinetsreactie op motie Van Ojik. Bezwaren zijn voornamelijk:
    - Het creëren van extraterritoriale effecten van de in de EU geldende regels op energieterrein in derde landen;
    - Het ontstaan van een exclusieve externe bevoegdheid voor de Unie met betrekking tot interconnectoren met derde landen. Dit is onwenselijk.;
    - De herziening van de gasrichtlijn is een generieke oplossing voor een individuele casus (NS2);
    - Het confronteren van (private) investeerders in reeds bestaande en in voorbereiding zijnde pijpleidingen met derde landen met nieuwe spelregels hetgeen hun business case kan aantasten.
    - Aanpassing gasrichtlijn zou direct kunnen doorwerken naar elektriciteitsmarkt (met meer haken en ogen), en precedentwerking.
- (10)(2a)
- Herziening van de richtlijn zal aanleg van NS2 naar verwachting niet kunnen blokkeren, doordat eventueel voldaan kan worden aan de voorwaarden (unbundling, tarifiering en third party access).

From: (10)(2e)
Sent: Thur 12/20/2018 8:59:46 AM
Subject: Verslag overleg DGBEB met NS2-bedrijven
Received: Thur 12/20/2018 8:59:00 AM

Gisteren vond overleg plaats tussen DGBEB en de bij NS2 betrokken NL bedrijven. Hierbij de belangrijkste punten:

∇ Bedrijven op hoog niveau vertegenwoordigd: (10)(2e) Allseas, (10)(2e) Allseas Group (10)(2e)
 (10)(2e) Van Oord (10)(2e) Boskalis (10)(2e) en (10)(2e)
 (10)(2e) en (10)(2e) van Shell.

✓ Bedrijven vrezen VS sancties op NS2 en breder. In DUI en FIN is al een deel aangelegd door Allseas en het Allseas-schip Pioneering Spirit start aan het einde van deze week.

De financiële schade van NS2-sancties zou groot zijn, maar nog groter is de vrees voor verlies van marktaandeel aan Aziatische partijen. Indien het EU bedrijfsleven zich noodgedwongen zou terugtrekken uit NS2 als gevolg van VS sancties, was de uitdrukkelijke inschatting van alle partijen dat Russische en Aziatische (i.c. Chinese) bedrijven het gat zullen vullen. Op een

(10)(2a)	Deze
vergunning kan conform internationaal zeerecht (UNCLOS) enkel om milieutechnische redenen afgewezen te worden, maar UNCLOS stelt geen beslissingstermijnen. Vraag is welke termijn alsnog strijdigheid met UNCLOS oplevert.	

✓ Shell en Allseas benadrukten dat NL import van gas de komende jaren zal toenemen (in 2015 importeerde NL 38bcm, waarvan 19,5bcm uit Noorwegen, 8bcm uit Rusland, 7,9bcm uit andere Europese landen en 2,5bcm LNG). Volgens IEA heeft alleen Rusland momenteel genoeg transportcapaciteit om substantieel meer gas naar Europa/NL te vervoeren en winterpieken op te vangen.

Van BZ-zijde werd een kort overzicht gegeven over de recente Kamerbrief, de Gasrichtlijn, de trilaterale onderhandelingen en de contacten met de VS over sancties. Bedrijven vroegen hun zorgen over sancties kenbaar te blijven maken bij de Amerikaanse autoriteiten. Volgens Shell is het Congres ontvankelijk voor signalen vanuit de EU over de impact op burgers en bedrijven. BZ benadrukte dat NL in elk gesprek met de VS expliciet wijst op de onwenselijkheid van extraterritoriale werking van sancties. Aanwezige bedrijven werden nogmaals verzocht specifiek commentaar te blijven leveren op vooral DASKA en informatie te verschaffen over de ontwikkelingen m.b.t. de aanleg van NS2.

Met hartelijke groet,

To: (10)(2e)@minbuza.nl; (10)(2e)@minez.nl
Cc: (10)(2e)@minbuza.nl; (10)(2e)@minez.nl
From: (10)(2e)
Sent: Thur 1/17/2019 10:09:47 AM
Subject: RE: voornaamste bezwaren
Received: Thur 1/17/2019 10:09:00 AM
3rd revision - Opinion.pdf

Beste allen,

Hierbij nog de visie van Kim Talus over Rev. 3, die ik ongevraagd van Shell kreeg doorgestuurd. Uiteraard zeer kritisch, maar wellicht lezenswaardig.

Grt. (10)(2e)

From: (10)(2e), Bernhard

Sent: zaterdag 12 januari 2019 20:58

To: (10)(2e)
Cc: (10)(2e)

Subject: RE: voornaamste bezwaren

Hi (10)(2e)

(10)(2a)

Hartelijke groeten

(10)(2e)

Van: (10)(2e)@minbuza.nl>

Datum: zaterdag 12 jan. 2019 5:26 PM

Aan: (10)(2e), (10)(2e)@minbuza.nl>, (10)(2e)@minez.nl>

Kopie: (10)(2e)@minbuza.nl>, (10)(2e)@minez.nl>

Onderwerp: RE: voornaamste bezwaren

(10)(2e)

(10)(2a)

(10)(2a)

Het voorstel gaat eind deze maand naar

Coreper hebben wij begrepen.

Weet jij of het onderstaand commentaar op de REV3 versie van DUI afkomstig is? Of van Shell zelf?

Ik geef (10)(2e) in ieder geval kopie want hij is bezig met de instructie voor de RWG op dinsdag.

Groeten,

(10)(2e)

From: (10)(2e)

Sent: vrijdag 11 januari 2019 15:26

To: (10)(2e)@minbuza.nl>; (10)(2e)@minbuza.nl>; (10)(2e)
<(10)(2e)@minez.nl>

Subject: FW: voornaamste bezwaren

Beste allen,

Voor wat het waard is: kreeg onderstaande opmerkingen van Shell over de herziening van de Gasrichtlijn. Ook wellicht nog goed om te weten:

(10)(1c)

Prettig weekend alvast!

Grt. (10)(2e)

From: (10)(2e)@shell.com <(10)(2e)@shell.com>

Sent: vrijdag 11 januari 2019 14:51

To: (10)(2e) (10)(2e)@minbuza.nl>

Subject: FW: voornaamste bezwaren

(10)(1c)

The derogation of Article 49(9) gives the impression of Member State discretion but gives controlling power to the Commission

- Article 49(9) is in the first instance drafted as leaving significant discretion to the Member States. It provides that Member States "*may decide up to their discretion*" to derogate.
- However, it also limits the circumstances under which a derogation can be granted by specifying the reasons (such as recovery of investment or security of supply). Although this is not an exhaustive list of reasons, such a provision would normally be interpreted by the EU Courts as requiring legitimate reasons for a derogation of broadly the same nature.
- Most importantly, however, it introduces a legal basis enabling the Commission to adopt measures that are referred to as "*Guidelines*" but will **in reality be as legally binding as Network Codes** (which are also adopted by the Commission). The Commission will, therefore, be able to **regulate in great detail whether and how the Member States can grant derogations**.

Article 49(9) discriminates against pipelines under construction

- The rationale for the derogation in Article 49(9) is the need to protect the **legitimate expectations of operators of existing pipeline infrastructure**. However, legitimate expectations of pipelines for which investment is ongoing are completely disregarded by the proposal. The legitimate expectations of investors in that specific situation also merit protection and the absence thereof amounts to a violation of the fundamental EU law principle of equal treatment.
- As mentioned above, Revision 2 (14560/18) included the option of extending the scope of the derogation of Article 49(9) to pipelines for which start of works took place (but were not completed) before the entry into force of the amendment. **On what basis has this option been abandoned?**

Article 49a empowering Member States in relation to international agreements needs to be rewritten

- The scope of Article 49a is **fundamentally unclear**:
  - Recital (5a) refers to "*amend, extend, adapt, renew or conclude an agreement*".
  - Article 49a(1) only refers to "*amend or renew an existing agreement*" and does not mention the conclusion of a new agreement.
  - Article 49a(2) refers to "*amend, extend, adapt or renew an agreement*" but does not limit it explicitly to existing agreements, nor does it mention "conclusion" of new agreements.
- Paragraph 1 only refers to the authorisation of the opening of negotiations while authorisation is of course also needed for the conclusion of the resulting agreement.
- Paragraph 2, by contrast, appears to refer to both the opening of negotiations and the conclusion of agreements but foresees just a single period of 90 days for the Commission to take such decisions.
- There should be two separate authorisations, one to open negotiations and one to conclude the agreement. Each of these should have its own separate authorisation procedure and period. This is also the approach followed in Regulation 1219/2012 on bilateral investment treaties between Member States and third countries, which appears to be the source of inspiration for Article 49a.
- No notification or review of existing agreements is envisaged (contrary to the position in Regulation 1219/2012). Nor is there an express authorisation for existing agreements to be maintained (or a procedure to review them). It is not rational that maintaining an inconsistent prior agreement apparently requires no notification or authorisation whereas adapting a prior agreement to the requirements of the amended Gas Directive does. Or is it the case that inconsistent existing agreements are to be considered automatically approved or automatically prohibited? Recital (5b) does not provide clarity on this issue.
- The conditions set out in Article 49(1) are vague and imprecise. Most significantly, it is not clear whether such an agreement could diverge from the Gas Directive, Gas Regulation and Network Codes.
  - If such derogation is possible, an appropriate procedure should be in place allowing review and decision making by the Council and the Parliament.
  - If such derogation is not possible, what are the subject matters that the Member States can be authorised to negotiate on? (Taking into account the comprehensive nature of the rules of the Gas Directive, Gas Regulation and the Network Codes).
- Article 49(4) seems to have been **copied from Regulation 1219/2012 on bilateral investment treaties** without adapting its text and must be amended. Is it really intended that the Commission will obtain the **right to request participation in negotiations concerning bilateral investment agreements** between a Member State and a third country?

OPINION IN RELATION TO THE THIRD REVISION OF THE AMENDMENTS TO
THE 2009 NATURAL GAS MARKET DIRECTIVE

I have been provided with a copy of the "third revision" of the proposed amendments to the 2009 Gas Market Directive and requested to provide brief reflections in relation to its content, some comparison to the existing gas market rules and possible legal or policy issues that it raises. I have had no particular guidance as to my findings.

The third revision raises a number of important legal, policy and practical issues and difficulties. This opinion does not make an attempt to discuss all of these in detail. Instead, it will focus on those, which in my personal opinion, are most central. These include:

1. The lack of appropriate reflection and careful consideration behind many of the new additions. This is something that undermines the entire third revision;
2. The significant increase in Commission competences over Article 49(9) derogations as well as over intergovernmental agreements and Article 49a empowerment;
3. Uncertainties of the derogation;
4. Violation of central principles of EU law; and
5. Incompatibility with WTO law in the light of the recent Panel Report in the *EU – Energy Package*.

I will discuss these points below. At the end of the opinion, I will highlight a number of other concerns.

Joensuu, Finland, 12 January 2019

(10)(2e)

(10)(2e)

1. The amendments have been drafted too rapidly without careful consideration of EU law

The first issue in the third revision is that it has clearly been drafted too quickly and without enough consideration and care for accurate legal drafting.

The clearest indication of this lack of appropriate preparation and consideration is the fact that the copy-pasting of the empowerment procedure from Regulation 1219/2012 concerning bilateral investment treaties still includes wording from the original Regulation: Art. 49a(4) refers to "bilateral investment agreement". This makes no sense whatsoever in the context of the Gas Market Directive. The fact that this has been left in the final amendment proposal, suggests that many other issues have similarly not been drafted with necessary care. The empowerment provision (Article 49a) also contains many other omissions and peculiar sections, due to the impact of copy-pasting. For example, is the Commission's authorization required for the final conclusion of the negotiated agreement? This could be assumed to be the case, but Article 49a is silent on the issue and only refers to authorization to opening of negotiations, not to concluding an agreement.

Other examples of this lack of necessary consideration behind the draft are the references in recitals of the draft Directive to network codes and their non-applicability. The additions in the recitals are too superficial, non-binding and will clearly not solve the issue. The text of the recitals cannot change the binding rules of the Directive itself. This is clear from the case law of the European Court of Justice.² Instead, the issue has to be solved through amendments in the body of the Gas Market Directive and in the relevant Regulations and network codes. Similar issues also concern other new sections in the recitals, which clearly aim at resolving issues raised by various States, including treatment of upstream pipelines. Recitals in the Directives cannot be used to solve issues raised by the substantive provisions of the Directive or in other instruments of EU energy law.

There are many other examples of this lack of careful thinking in the proposed text. Perhaps this is a result of urgency in creating a new revision as rapidly as possible. Be that how it may, these examples show that this proposal has been created with considerable speed and many

² *Opinion of Advocate General Bot in Case C-209/09, *Apulian/Beamen* (ECLI:EU:C:2009:229) and the cited case law.*

important questions have been left without a real answer. While the draft makes an attempt to respond to the concerns of various Member States, for most issues the answers provided in the current draft, will not guarantee that the issues are solved.

2. Competence shift from the Member States to the Commission

One of the most alarming consequences of the third revision of the amendments is that they lead to a more significant and clear competence shift from the Member States to the European Commission.

The clear impact of the new amendments is the increasing power and control these amendments grant the European Commission. While the amendments appear to provide more discretion for Member States by including the wording "up to their discretion" in the proposed Art 49(9), in reality the section describing the right of the Commission to provide guidelines on the application of Art 49(9) reverses the increased discretion and actually increases the Commission control over the derogation and makes any rights of the Member States purely illusory. In fact, while the amendment proposal talks about "guidelines", it must be underlined that these guidelines will be mandatory regulation and will bind the Member States, thus excluding any discretion from the part of Member States in all aspects of the derogation.

Also, and very importantly, the same last section providing the European Commission with significant powers to enact binding legislation applicable to the derogation also gives it the right to provide mandatory "guidance" over the appropriate duration of a derogation. The new reference "for reasons such as enabling the recovery of the investment made" would for example seem to suggest that older pipelines to Italy and Spain, like Transmed or Maghreb and possibly Greenstream or Medgaz, would not be subject to a 20-year derogation. As such, the 20-year duration is, similarly to all aspects of Art 49(9), purely illusory.

This means that the Commission will have the final say over the duration, scope and all other details of the derogation. The competence of Member States to act in this area is therefore largely excluded.

When these new powers of the European Commission are combined with the new powers it ...
...all new pipelines under Article 36 of the Gas Market Directive, as these pipelines

would be within the scope of the Directive, the Commission is effectively granted almost absolute control over all existing and future pipelines bringing gas to EU Member States. (I expect that all or most new pipelines will seek to benefit of the so-called merchant exemption where Commission has the final say over the application of Article 36 to a specific pipeline project.) This makes the competence shift much more significant and apparent than before.

Arguably, this control over any existing or new pipelines may also impact the national energy rights under Article 194(2) TFEU. Were this the case, the amendment should not take place without the agreement from the Member States concerned and impacted by the change. It may also be that this agreement is not enough but that the entire proposal is outside EU competence.³

However, a real impact assessment of the consequences of the amendment would have to be carried out in order to provide a meaningful answer to this question. This is significant as the lack of clarity over this question may lead to illegality of the amendment under Article 194(2) TFEU.

Without going into too much detail, it is of interest to note that in addition to the described competence shift from Member States to the European Commission, also the proposed empowerment procedure under Article 49 a has a similar effect. In addition to being rather poorly copied from another EU Regulation on empowerment, this proposed new Article provides the Commission with full control over any negotiations over any existing or future intergovernmental agreements. In addition to this, the reference to "conflict with Union law" as a requirement for opening of formal negotiations as well as for the final agreement, seems to suggest that nothing in the agreement can be in conflict or deviate from the Gas Market Directive (including the possible amendments), Gas Regulations or network codes as these form part of "Union law".

The revision proposes a significant change to *status quo* and entails a competence shift from the Member States to the European Commission.

3. Uncertainties of the derogation

³ The impact of Article 194(2) TFEU has been examined in detail in K. Talos and P. Aalto, 'Competences in EU energy policy', J. Wouters ja R. Laai-Arcas (eds) *Research Handbook on EU Energy Law and Policy* (Edward

Article 49(9) provides for a 20-year derogation, which is renewable. This raises several issues:

What is the basis for selecting 20 years for the duration? For Article 36 exemptions, the duration is connected to the payback period for the project. For Article 24 of the first Electricity Market Directive dealing with pre-existing commitments and legal certainty, the duration of the derogation is connected to the duration of these pre-existing commitments.⁴ Here, the figure appears to be a random number.

More importantly, the renewable nature of the derogation creates an almost permanent system of difference of treatment between those pipelines that enjoy the Article 49(9) derogation and other pipelines. Is it really in the legislators' interest to create two separate regulatory systems for pipelines that have an identical function and rationale?

Here, it is necessary to repeat the earlier finding on how the European Commission powers to enact binding guidelines over the details of the derogation under Article 49(9) in practice means that Commission will have the final say over the duration, scope and all other details of the derogation.

4. Non-discrimination, protection of legitimate expectations and other key principles in the EU legal system

According to the current version of the proposal, the possibility for a derogation would be available for pipelines, which are completed at the date of entry into force of this Directive. Ongoing investments with final investment decisions already taken and significant capital spent do not fall under the scope of the proposed Article 49(9). Does this mean that these investments do not merit the legal protection under general EU law principles like non-retroactivity, legal certainty and protection of legitimate expectations? It must be noted that in some cases, the capital already committed in ongoing projects may exceed the total costs of some existing pipelines.

⁴ This has been discussed in detail in K. Talus and T. Wälde, 'Electricity interconnector in EU law: Energy interconnector contracts and competition law', *European Law Review* 32 (2007), 125-137.

Also, the reasoning for Article 49(9) derogation would not require unlimited derogations. A more suitable alternative would have been to use the “duration of the pre-existing commitments” –type of approach as was done under Article 24 of the 1996 Electricity Market Directive or something similar. A limited derogation under the aforementioned Article 24 was specifically introduced to create legal certainty and to protect legitimate expectations of investors. The current proposal fails to include any limits on the derogation, except for the ability of the European Commission to provide binding guidance on the duration.

The addition of “for reasons such as enabling the recovery of the investment made” may be an attempt to link the derogation to investment payback similarly to Article 36 of the Gas Market Directive (merchant investment) but it is not clear whether this is the case. It would be important to clarify this question as it also has an impact on the possible discrimination between projects relying on Article 36 where the exemptions are time-limited and narrow, compared to those that would rely on Article 49(9) derogation with wider and open-ended scope.⁵

5. Compliance with WTO law

The Derogation under Article 49(9) allows all other existing pipelines to escape from the third party access and unbundling rules of the Gas Market Directive. The only pipeline that the new rules apply to appears to be Nord Stream 2.

To the extent that the impact of the proposed rules would mainly be felt in relation to gas of Russian origin, the WTO Panel Report in the *EU – Energy Package* dispute brought by Russia contains elements that speak against the WTO-consistency of this legislative proposal. This is especially apparent when examining the Panel Report sections dealing with the OPAL pipeline and the TEN-E regulation in the EU.⁶

The findings from the *EU-Energy Package* dispute should be reflected in the substantive content of the proposed amendment. An assessment of WTO compatibility of the current

⁵ This is discussed in detail in K. Talus, ‘Discriminatory nature of the proposed changes to the gas market directive – extension to external pipelines or only one of them?’ *Utilities Law Review* (2018).

⁶ This has been discussed in detail in K. Talus and M. Wustenbergh, ‘WTO Panel Report in the *EU – Third Energy Package* and Commission proposal to amend the 2009 Gas Market Directive’, *Journal of Energy and Natural Resources Law* (2018) as well as in V. Pogorelec and K. Talus, ‘The WTO panel report in *EU – energy package* and its implications for the EU’s gas market and energy security (submitted and forthcoming in ...’

proposal has not been carried out, at least publicly there are no indications of this. Given the recent Panel Report, there is a clear need to do so. Again, a real impact assessment of the proposed amendments appears to be necessary.

Other issues that the third revision raises

- The third revision, like the original proposal, seeks to create a conflict of laws where previously none existed. The proposal suggests that this self-created conflict would be resolved through project or country specific intergovernmental agreements. This appears strange and will create uncertainty and unpredictability. It also has the potential of being discriminatory. It must also be noted that under Article 49a, the potential intergovernmental agreement cannot deviate from EU law, including Gas Market Directive. This means that potential agreements have to be based on EU approach and the scope for compromise is limited or non-existing.
- The amendment will lead to an obligation for the transmission system operators to renegotiate all existing agreements so that they fully comply with the new rules included in the amended Directive and all other parts of EU energy law that become applicable because of the amendment.
- The change in the definition of an "interconnector" in the Gas Market Directive will cause various network codes to become applicable to external pipelines and entry/exit points to third countries. This means that the third country would have to have exactly the same rules applying to areas covered by these network codes (including capacity allocation, tariffs and interoperability and so-on). This might work with Energy Community countries but is unlikely to work with countries like Algeria, Russia and so-on. This legal consequence cannot be changed by an addition of a recital to this effect, but requires wider changes in the relevant instruments of EU energy law. It must also be noted that as any private agreements concluded by transmission system operators need to be compatible with EU law including EU energy law, there is little room for negotiation from EU side.

To: (10)(2e)@minbuza.nl]
From: (10)(2e)
Sent: Mon 2/18/2019 3:35:12 PM
Subject: Gespreksfiche R-CEO Shell
Received: Mon 2/18/2019 3:35:12 PM
Gespreksfiche R-CEO Shell.docx

Dag (10)(2e)

Hierbij het gespreksfiche voor de ontmoeting van R met Ben van Beurden.

Met hartelijke groet,

(10)(2e)

Gespreksfiche bezoek R aan CEO Shell

Bezoek aan dhr. Ben van Beurden (CEO Shell), maandag 18 februari om 16.30 uur

Doelstelling

- Kennismaking met dhr. Ben van Beurden, CEO van Royal Dutch Shell.

valt buiten verzoek

- NL standpunt inzake Nord Stream 2 benadrukken en vragen naar positie Shell t.a.v. compromis dat met het Europees Parlement is bereikt over herziening van de Gasrichtlijn.

valt buiten verzoek

Opzet

- U bezoekt het Shell hoofdkantoor in Den Haag.
- Op 30 november 2018 bezocht mw. Marjan van Loon, president-directeur Shell Nederland, u voor een kennismakingsgesprek.

Spreekpunten

valt buiten verzoek

- Welke gevolgen hebben mogelijke extra Amerikaanse sancties tegen Rusland voor Shell-projecten in Rusland? NL volgt ontwikkelingen op dit terrein nauw en blijft in bilateraal en in EU-verband wijzen op onwenselijke impact op EU bedrijven. Nieuwste
- NL standpunt t.a.v. Nord Stream 2 blijft neutraal, waarbij het kabinet zich rekenschap geeft van de geopolitieke aspecten van Nord Stream 2. Tevreden over compromis dat in Brussel kon worden bereikt over de herziening van de Gasrichtlijn. Hoe ziet Shell het compromis?

valt buiten verzoek

Achtergrond

valt buiten verzoek

Rusland/Nord Stream 2 (NS2)

- Op 20 februari Kamerdebat gepland met M en MEZK over NS2.
- *Status project*: Inmiddels ruim 30% van NS2 aangelegd (één van de twee pijplijnen voor ruim 70%), ruim 500km (NS2 is ruim 1230 km in totaal). Eerste NS2-pijplijn naar verwachting in oktober gereed en tweede mogelijk al in december 2019. DK dient nog besluit te nemen over afgifte vergunning aanleg pijpleiding.
- *Betrokkenheid NL bedrijven bij NS2*: Diverse NL bedrijven betrokken bij financiering en aanleg. Shell met Engie, OMV, Wintershal en Uniper verantwoordelijk voor helft

(10)(1c)

- *Nederlands standpunt*: NL beschouwt Nord Stream 2 als een commercieel project, maar erkent de geopolitieke aspecten. Om die reden steunt NL – net als Duitsland – de trilaterale gesprekken tussen Rusland, Oekraïne en Europese Commissie over de doorvoer van Russisch gas door de Oekraïne.
- *Herziening Gasrichtlijn*: CIE wil met herziening van de gasrichtlijn grip krijgen op de voorwaarden waaronder Rusland via NS2 gas kan leveren aan de EU. FRA-DUI compromis dat op 8 februari werd bereikt (NL plaatste een studievoorbehoud) vormde de basis voor de triloog met het Europees Parlement waarmee op 12 februari overeenstemming werd bereikt. Het bereikte resultaat ligt voor bij Coreper op 20 of 22 februari en zal naar verwachting formeel worden beklonken in de Energieraad van 4 maart. Het compromis komt deels tegemoet aan één van de voornaamste Nederlandse bezwaren, namelijk bevoegdheidsoverdracht. In de aangepaste opzet kunnen lidstaten zelf de onderhandelingen voeren met een derde land over een pijplijn die op het eigen territorium aanlandt. Er vindt wel een overdracht van bevoegdheden plaats in de zin dat het een aangelegenheid wordt van de Unie om over de voorwaarden van de gasleveringen te besluiten. Met het compromis worden regels van de interne markt van toepassing op het grondgebied en de territoriale wateren van de LS waar het eerste interconnectiepunt met het netwerk van LS is. In het geval van NS2 is dat DUI. Verwachting is dat Gazprom wellicht kan voldoen aan de deze voorwaarden; al zal het ingebruikname van de pijpleiding mogelijk wel vertragen.
- *Trilaterale onderhandelingen*: Op 7 februari is Kamer per brief geïnformeerd over het verloop van de trilaterale onderhandelingen over de gasdoorvoer door Oekraïne vanaf 2020. Hierin wordt o.a. aangegeven dat de CIE een voorstel heeft gedaan over de looptijd, volumes en tarieven. Dit voorstel wordt nu nader bestudeerd door de verschillende partijen. Gasdoorvoer is voor Oekraïne een belangrijke inkomstenbron. Een spoedige positieve uitkomst van deze onderhandelingen is echter ongewis.
- *Positie VS/ VS sancties*: Shell en veel andere NL bedrijven bevreesd voor gevolgen mogelijk extra Amerikaanse sancties tegen Rusland. In het Amerikaanse Congres

circuleren wetsvoorstellen met extra sancties tegen Rusland vooral gericht op de financiële en energiesectoren die vanwege de extraterritoriale werking van Amerikaanse sancties grote gevolgen kunnen hebben voor EU/NL bedrijven, incl. bedrijven betrokken bij NS2.

(10)(2a)

(10)(2a)

- In reactie op Kamervragen van het CDA hebt u mede namens minister Wiebes aangegeven dat NL de onevenredige gevolgen van bestaande en mogelijke nieuwe Amerikaanse sancties met extraterritoriale werking tegen Rusland voor het bedrijfsleven in Nederland en andere EU-lidstaten onwenselijk acht.

(10)(1c)

valt buiten verzoek

Curriculum vitae Ben van Beurden, CEO Royal Dutch Shell

- Geboren 23 april 1958, Roosendaal. Gehuwd. Vader van 4 kinderen.
- Sinds 1 januari 2014, CEO van Royal Dutch Shell (opvolger Peter Voser).
- In dienst bij Shell sinds 1983. Heeft ervaring in Shell's upstream en downstream activiteiten, inclusief 10 jaar op het terrein van LNG. Werd in 2005 Vice President Manufacturing Excellence in Houston, in 2006 Vice President Chemicals in Londen en in 2013 Downstream Director (en verantwoordelijk voor Europa en Turkije). Sinds 2013 tevens lid van het Executive Committee.
- Afgestudeerd chemisch ingenieur aan de Technische Universiteit Delft. Werkte voor Shell in Nederland, Afrika, Maleisië, de Verenigde Staten en het meest recent in het Verenigd Koninkrijk.

To: (10)(2e) @minbuza.nl
From: (10)(2e) @shell.com
Sent: Tue 12/31/2019 11:35:26 AM
Subject: Naftogaz, GTSOU and Gazprom signed a set of agreements to ensure Russian gas transit over the next five years
Received: Tue 12/31/2019 11:35:32 AM

(10)(2e)

Alle goeds voor 2020.

Mocht je em niet gezien hebben, onderstaand het persbericht van Naftogaz.

65bcm/a transit 2020;

40bcm 21-2;

Geen deal nog over leveringen aan Oekr;

'Stockholm' voor bijna 3 mrd geschikt, Naftogaz trekt resterende claims in

Vr grt

(10)(2e)

Press release

Naftogaz, GTSOU and Gazprom signed a set of agreements to ensure Russian gas transit over the next five years

30 December 2019, Kyiv – Today, representatives of Naftogaz, Gas Transmission System Operator of Ukraine (GTSOU) and Gazprom have signed a set of agreements to continue Russian gas transit through Ukraine until 2024 inclusive.

This result was backed by a systemic effort of Naftogaz team in preparation of Ukraine to the negotiations as well as the imposition of the US sanctions related to Nord Stream 2 project.

The package includes the following documents:

- 1) interconnection agreement between GTSOU and Gazprom establishing technical procedures and rules for cooperation between the operators of the adjacent networks;
- 2) agreement on organization of transit between Naftogaz and Gazprom setting conditions and transit volumes for the next five years; and
- 3) settlement agreement between Naftogaz and Gazprom according to which both parties abandon mutual claims under the 2009 contracts.

The three agreements have been signed to fulfill the protocol of the 19-20 December meeting in Berlin in Minsk.

The protocol included the following provisions:

- USD 2.918 billion compensation paid by Gazprom under the Stockholm Arbitration Awards of December 2017 and February 2018 and received by Naftogaz on 27 December 2019;
- withdrawal from all arbitration proceedings where final decisions have not been rendered yet;
- lifting attachment from Gazprom's property, assets and monetary funds and refusing from any future claims and proceedings under the contracts signed in January 2009; and
- minimal transit volumes: 65 bcm/year for 2020 and 40 bcm/year for 2021-2024.

The issue of gas supply was not subject to the package agreements. Naftogaz noted Gazprom's interest in resuming gas supply to Ukraine in future with the pricing based on the NCG price.

The package deal also does not affect Naftogaz Group's claims against the Russian Federation regarding the assets seized in Crimea.

The concluded agreements will provide Ukraine with guaranteed revenues from gas transit over the next five years. The certainty of future gas transit creates a necessary environment for continuation of the domestic gas market and broader energy reforms, secures gas transmission jobs and future contracts with Ukrainian industrial producers related to the maintenance of the Ukrainian gas transmission system.

"The agreements that have been signed today are a result of an acceptable compromise. The major outcome of the negotiations is that we have received almost USD 3 billion from Gazprom, and ensured that the Ukrainian system will be able to operate without a loss over the next five years. The transit won't be interrupted, and will be performed by the independent certified operator. We have demonstrated Ukraine's reliability as a transit partner for the EU. Our team is grateful to the European Commission for its consistent position and certifying that the Ukrainian GTS is reliable and efficiently managed. We are also grateful to the US for their firm support of energy security in Europe," Naftogaz CEO Andriy Kobolyev said.

Communications Department

NJSC Naftogaz of Ukraine

Tel: +380 (44) 586 3795

press@naftogaz.com

00020aftogaz.com

MEMO

Ter beslissing

Aan: M
Van: IGG
Via: DGPZ

Kopie aan: DGBEB, plvDGIS
Afgestemd met: DIO, DWH

Opgesteld door: IGG
Kennismakingsgesprek M - Shell Nederland (Van Loon)

Referentienummer
Min-BuZa.2017.699-42

Datum
20-11-2017

Deadline
17:00 uur 20/11

Aanleiding

Kennismakingsgesprek tussen M en Marianne van Loon (President-Directeur Shell Nederland) en op woensdag 22 november.

Gevraagd besluit

Uw instemming met bijgevoegde gespreksaantekening.

2e/4

Lg we weten vooral het probleem

Kern/samenvatting

De volgende onderwerpen zullen naar verwachting aan de orde komen:

-Nord Stream 2

Toelichting

Met enige regelmaat vinden met Shell gesprekken plaats op hoog ambtelijk en politiek niveau.

Aantekening is door directie IGG (coördinerend op energie dossiers) en directie DIO (handelsbevordering) opgesteld.

Gespreksaantekening M-Shell 22 november 2017

<i>Delegatie Shell</i>	<i>Delegatie BZ</i>
Marjan van Loon, president-directeur Shell NL	M
(10)(2e) Shell NL	(10)(2e)
Kennismakingsgesprek vindt plaats op initiatief van mevr. Van Loon, zij is sinds 1 januari 2016 President-Directeur van Shell Nederland. (Op 1 februari was gesprek met vorige M).	
Doelstelling	
Bespreken Valt buiten verzoek NS2 Valt buiten verzoek Belang	
bevestigen van informatie-uitwisseling tussen Shell en BZ.	
<p style="text-align: center;">Valt buiten verzoek</p>	
NS2	
<p>-NL lijn t.a.v. Nord Stream 2 vooralsnog neutraal. Kabinet heeft zich nog niet uitgesproken. Interdepartementaal besluit nodig. Afweging van diverse belangen economisch/geopolitiek/klimaat.</p> <p>-NL-positie inzake het voorstel van CIE tot aanpassing van de Gasrichtlijn nog niet bepaald. Gevolgen zijn breder dan Nord Stream 2. Raken ook aan bestaande pijpleidingen, zoals naar Noorwegen, Nord Stream 1 en BBL-pijpleiding naar VK (na een Brexit) en hebben mogelijk precedentwerking op goederen- en datastromen. (NB: motie GL bij begrotingsbehandeling om CIE lijn te steunen)</p> <p>-NL heeft zorgen bedrijfsleven over extraterritoriale werking nieuwe Amerikaanse sancties (CAATSA) bij diverse gelegenheden aan VS kenbaar gemaakt en zal dit blijven doen. Ook van belang dat bedrijven zelf specifieke zorgen blijven voorleggen. VS benadrukt dat het EU-bedrijven niet wil raken met deze sancties.</p>	
<p style="text-align: center;">Valt buiten verzoek</p>	

Verslaglegging SPIEF

Gesprekken Bedrijfsleven

BILATERAAL BARNIER

Inhoudsopgave

1.

valt buiten verzoek

- 2.
3. Ben Beurden – Shell
4. Van Fennema – Gasunie

3. Ben Beurden – Shell

Valt buiten verzoek

Nord Stream 2

80% project afgerond, 57% van de pijplijn aangelegd (bijna 1400 km). Verwachting is dat DK met het derde traject akkoord zal gaan voor het einde van het jaar. Het project zou in juli 2020 geheel afgerond kunnen worden. Ook met eventuele sancties blijft de verwachting dat het project afgerond kan worden.

Valt buiten verzoek

4. Van Fennema – Gasunie

Valt buiten verzoek

Voorts verbaast Gazprom zich over het neutrale NLse standpunt inzake NS2. NL zou toch moeten inzien dat het net als veel andere delen van de EU meer gas zal moeten invoeren en de aanleg van NS2 daarin kan voorzien? Staatsbedrijf Gasunie de technische noodzaak hiervan wel, maar blijft de NLse overheid neutraal?

Om de samenwerking met Gazprom te verstevigen, zet Gasunie al geruime tijd in op kennisuitwisseling. Gasunie is in dit kader ook aan graag bereid te zijn om de samenwerking met de Russen binnen de energiewerkgroep verdere invulling te geven.

Valt buiten verzoek

To: (10)(2e) @minbuza.nl]; (10)(2e) @minbuza.nl]; (10)(2e)
Ines: (10)(2e) @minbuza.nl]; (10)(2e) @minbuza.nl]; (10)(2e) @minbuza.nl]; (10)(2e)
Thomas: (10)(2e) @minbuza.nl]; (10)(2e) @minbuza.nl]; (10)(2e) @minbuza.nl]; (10)(2e)
(10)(2e) @minbuza.nl]; (10)(2e) @minez.nl]; (10)(2e)
(10)(2e) @minez.nl]
From: (10)(2e)
Sent: Wed 2/7/2018 3:27:04 PM
Subject: Gesprek DEU - Shell RF
Received: Wed 2/7/2018 3:27:00 PM

Beste collega's,
Hierbij belangrijkste punten n.a.v. overleg Dir. DEU met Shell (10)(2e)
(10)(2e) vandaag. Zie ook punt NSII.

Valt buiten verzoek

▼ **NSII:** DUI onshore permit afgegeven en komende weken wordt DUI offshore permit verwacht. Nu nog permits DK, ZWE, etc. In zomer zal Allseas starten met aanleg (critical items worden momenteel aangeschaft). Volgens (10)(2e) is NSII nodig naast de Brotherhood pijplijn (door OEK) nu EU-vraag niet afneemt en EU-productie vermindert. Shell gaat uit van 120bcm extra gascapaciteit nodig. In 2017 is vrijwel de volledige capaciteit van NS1 en Brotherhood ingezet. Mogelijk minder gas door Brotherhood vanwege NS2 (huidige doorvoer is zeer hoog), maar pijplijn blijft nodig (hoewel doorvoer duurder is vanwege langere route en verouderde technologie). Planning NSII al begonnen in 2008.

Valt buiten verzoek

To: (10)(2e) (10)(2e) @minbuza.nl
From: (10)(2e)
Sent: Tue 9/8/2020 12:01:41 PM
Subject: Kopie brief BNetzA
Received: Tue 9/8/2020 12:01:48 PM
2020-08-27LCM 20.0118 BNetzA.pdf

Beste (10)(2e)

Met als aanleiding de ontwikkelingen rondom NS2 hebben wij eind vorige maand een reactie op de consultatie van het netwerkontwikkelingsplan (NEP) aan de Bundesnetzagentur (BNetzA) gestuurd. In de brief vraagt GTS om in het NEP rekening te houden met de gevolgen van een mogelijke vertraging van NS2 en/of de geplande LNG terminals voor de toevoer van gas naar Nederland. Bijgaand een kopie van de brief. Deze hebben we ook met EZK gedeeld.

Groet (10)(2e)

Met vriendelijke groet,

(10)(2e)

Public Affairs

E: (10)(2e) @gasunie.nl
M: (10)(2e)

I: www.gasunie.nl

N.V. Nederlandse Gasunie

Government affairs

Anna van Buerenplein 40-B
2595 DA Den Haag

Denk alstublieft aan het milieu voordat u deze e-mail print.

This communication is intended only for use by the addressee. It may contain confidential or privileged information. If you receive this communication unintentionally, please let us know by replying immediately. N.V. Nederlandse Gasunie does not guarantee that the information sent with this E-mail is correct and does not accept any liability for damages related thereto.

Bundesnetzagentur
Referat 623
Postfach 8001
53105 Bonn

Gasunie Transport Services B.V.
P.O. Box 181
9700 AD Groningen
Concourslaan 17
T +31 50 521 22 55
E info@gastransport.nl
Trade register Groningen 02084889
www.gasunietransportservices.com

Date	Telephone
27 August 2020	+31 50 521 2250
Our reference	Your reference
LCM 20.0118	
Subject	
Consultation reaction GTS concerning NEP 2020 - 2030	

Dear Madam or Sir,

GTS welcomes the opportunity to comment on the draft Network Development Plan (NEP) as published by FNB gas and which provides an overview of all planned investments for the period 2020 - 2030. GTS would like to thank FNB Gas and BNetzA for organizing several workshops on this topic. With regards to the content of the NEP, we would like to raise the following point of attention.

Chapter 6 of the draft NEP, which presents the H-gas capacity supply and demand balance in Germany up to 2030, shows an increasing structural undersupply of the capacity balance as of 2021/22. We assume that additional Russian supply volumes and LNG have been considered as an H-gas source in the capacity balance. During the last few weeks after publication of the NEP, we noticed some new developments that could impact the aforementioned supply sources. This raises the following questions:

- How does the supply situation in Germany and hence towards the downstream markets like the Netherlands in the years 2022-2026, change if Nord Stream II is delayed or delayed beyond that period?
- What would be the impact on these results if the assumed LNG Terminals would be delayed?
- Would there be sufficient (transport) capacity and volume available, e.g. via Poland and/or Czech Republic, to substitute the missing capacity and volumes from these sources?

As you are aware, due to the anticipated closure of the Groningen field, the Netherlands will become increasingly dependent on H-gas imports from Germany, not only for meeting domestic demand but also for securing a reliable supply of L-gas (H-gas converted with nitrogen) to neighboring countries. Consequently, we take it to be in the interest of network users of both the Netherlands and Germany to analyze the questions above in some detail in order to take appropriate actions when needed. Therefore we would highly appreciate it, if this matter would be addressed in the final NEP.

Gasunie Transport Services B.V.

Date: 27 August 2020

Our reference: LCM 20.0118

Subject: Consultation reaction GTS concerning NEP 2020 - 2030

Should you have any questions or remarks, we are happy to be of assistance where possible.

Yours Sincerely,
GASUNIE TRANSPORT SERVICES B.V.

(10)(2e)

Bart Jan Hoevers
CEO

To: (10)(2e) @minbuza.nl]
Cc: (10)(2e) @minbuza.nl]
From: (10)(2e)
Sent: Tue 1/30/2018 6:41:59 PM
Subject: RE: factsheet shell activities in RF
Received: Tue 1/30/2018 6:41:00 PM
factsheet shell activities in RF.docx

Hi (10)(2e)
Lekker streng van (10)(2e)
Prima stuk verder, wel wat lang. Heb paar kleine puntjes aan NS2 toegevoegd.
Hartelijke groeten,
(10)(2e)

From: (10)(2e)
Sent: dinsdag 30 januari 2018 13:57
To: (10)(2e)
Cc: (10)(2e)
Subject: factsheet shell activities in RF

Ha (10)(2e)
Ik heb het Shell-achtergrond fiche geupdate mhoo op bezoek van M, zou jij even kritisch willen meelezen, m.n. het gedeelte over NS II?

(10)(2e) heeft gevraagd eea uiterlijk morgen aan te leveren om 12 uur (NL tijd).

Veel dank!

(10)(2e)

Factsheet: Shell Rusland

Achtergrond

valt buiten verzoek

Nord Stream II

- Nord Stream II zal de capaciteit van het bestaande Nord Stream I verdubbelen (van 55 bcm naar 110 bcm). De pijpleidingen lopen door de Baltische Zee en landen aan in Greifswald in Duitsland. Vraag blijft of Gazprom met dit project de gasdoorvoer door Oekraïne blijvend wil omzeilen.

(10)(1c)

- De betrokken westerse bedrijven (Shell, Engie, Uniper, Wintershall, OVM) zullen optreden als financiers van het project; zij zullen de werkmaatschappij van Nord Stream 2 elk een lening van ongeveer EUR 1 mld. verstrekken, waarmee zo'n 50% van de totale projectkosten (a EUR 9,5 mld.) worden gedekt.

(10)(1c)

(10)(1c)

- De technische werkzaamheden voor het project zijn inmiddels gestart, en er zijn een aantal aanbestedingen toegewezen aan NL bedrijven:
  - Allseas (hoofkantoor in Zwitserland, maar met een Nederlandse oprichter en ingenieursbureaus in Nederland) legt de diepzeepijpleiding (10)(1c)
  - Een consortium van Boskalis en Van Oord stort stenen zeebodem van de Baltische Zee (10)(1c)
  - (10)(1c)
  - Kleinere contracten voor Fugro, Wasco en Baker Hughes (10)(1c)
- Gasunie neemt een belang in de ontwikkeling van de EUGAL pijpleiding (10)(1c). Deze pijpleiding zal dienen om het gas uit NS II te vervoeren richting centraal Europa (parallel aan OPAL op kaartje hieronder). EUGAL was tot nog toe volledig in handen van Gascade, een consortium van Gazprom en het Duitse BASF.
-

Politieke discussie

- De Europese Commissie is van mening dat het project niet bijdraagt aan de doelen van de Energie Unie (waaronder diversificatie van leveranciers en aanleverroutes van energie).
- Het offshore gedeelte van de pijpleiding valt echter buiten EU-jurisdictie. De CIE heeft de Raad daarom om een mandaat gevraagd om met Rusland te onderhandelen over een juridisch kader

voor het offshore deel van NS II. Dit voorstel is niet aangenomen, na een zeer kritische lezing door de juridische dienst van de Raad.

- De Europese Commissie heeft vervolgens een wetgevend voorstel ingediend, inhoudende dat ook exportpijpleidingen van buiten EU naar de Unie toe (i.c. NS II) ook moeten voldoen aan het geldende EU-acquis. Daarmee zouden ook exportpijpleidingen naar de EU moeten voldoen aan principes zoals scheiding van eigenaarschap van pijpleidinginfrastructuur en gas, en toegang voor derden tot bestaande infrastructuur.

(10)(2a)

- In DK is onlangs wetgeving aangenomen die het mogelijk maakt pijpleidingen door Deense territoriale wateren te beoordelen op buitenlands en veiligheidspolitieke merites. Op basis van deze wetgeving kan de Deense Minister van BZ de pijpleiding door DK wateren blokkeren. De uitslag van het onderzoek t.b.v. de vergunningsaanvraag wordt in de lente/zomer verwacht. Voor de betrokken bedrijven geen showstopper, maar vertraagt aanleg en verhoogt kosten. Om die redenen lobbyen verschillende financiers momenteel bij de Deense overheid.

Valt buiten verzoek

- Bedrijfsvertrouwelijk & commercieel gevoelig -

Ministerie van Buitenlandse Zaken
T.a.v. De Minister voor
Ontwikkelingssamenwerking en Buitenlandse
Handel
S.A.M. Kaag MA MPhil
Postbus 20061
2500 EB Den Haag

Kopie:
Drs S.A. Blok, Minister van Buitenlandse Zaken
Ir E.D. Wiebes MBA, Minister van Economische
Zaken en Klimaat

2 juli 2020

Hooggeachte mevrouw Kaag,

Wij wenden ons tot u als drie Nederlandse bedrijven die betrokken zijn bij het Nord Stream 2 (NS2) gaspijpleiding-project en die andere zakelijke belangen hebben in Rusland. De voornaamste reden u deze brief te sturen is om onze zorgen over te brengen over de concept- wet *Protecting Europe's Energy Security Clarification Act* (PEESCA), die mogelijk op zeer korte termijn in stemming wordt gebracht in de beide kamers van het Congres van de Verenigde Staten.

In het algemeen benadrukken wij dat de unilaterale sancties van de Verenigde Staten onwenselijke negatieve consequenties hebben voor Europese en Nederlandse bedrijven, zoals plaatsing op de SDN lijst, het confisqueren van eigendom en het bemoeilijken van dollartransacties. De retroactieve werking en extraterritoriale aard van PEESCA hebben een destabiliserende invloed op de Trans-Atlantische relaties en het investeringsklimaat. Het blokkeren van de ingebruikname van NS2 is een zonneklaar voorbeeld van het toebrengen van ernstige schade aan het internationale investeringsklimaat: zakelijke activiteiten met majeure investeringen die vandaag nog in lijn zijn met internationaal recht, zijn op grond van PEESCA morgen plotseling niet meer legaal. PEESCA druist daarmee in tegen een van de meest fundamentele juridische principes dat geen feit strafbaar is zonder een daaraan voorafgegane wettelijke bepaling.

Onze bedrijven zijn betrokken bij legitieme commerciële activiteiten ter voltooiing van een project dat bijdraagt aan de verbetering van de energieleveringszekerheid van West-Europa. Nationale en Europese wet- en regelgeving staan de bouw en ingebruikname van NS2 niet in de weg. Voorgestelde sancties maken de voltooiing en ingebruikname echter nagenoeg onmogelijk.

Zoals u weet staat de Nederlandse maritieme sector en technologie international hoog aangeschreven. Als PEESCA wordt aangenomen, kan voornoemde technologie ten behoeve van de operationele veiligheid van NS2 niet worden toegepast. Voorts verdampt daarmee ook een aanzienlijk deel van door Nederlandse bedrijven gedane investeringen. Indachtig het feit dat we ons enigszins proberen te herstellen van de consequenties van de COVID-19 crisis, is het van kracht worden van PEESCA onaanvaardbaar.

Wij hopen dat de Nederlandse overheid nauw met haar Europese partners zal samenwerken om tot een coördineerde reactie te komen tegen deze en mogelijk toekomstige extraterritoriaal werkende sancties.

Hoogachtend,

(10)(2e)

Pieter Van Oord
CEO Van Oord N.V.

(10)(2e)

Peter Berdowski
CEO Koninklijke Boskalis Westminster N.V.

(10)(2e)

Marjan van Loon
President-Directeur Shell Nederland B.V.

To: (10)(2e)@minbuza.nl]; (10)(2e)@minbuza.nl]
From: (10)(2e)@shell.com
Sent: Fri 6/26/2020 9:49:10 PM
Subject: follow-up
Received: Fri 6/26/2020 9:49:15 PM
NSP2 impacts of add. US sanctions 20200623.pdf

(10)(2e)

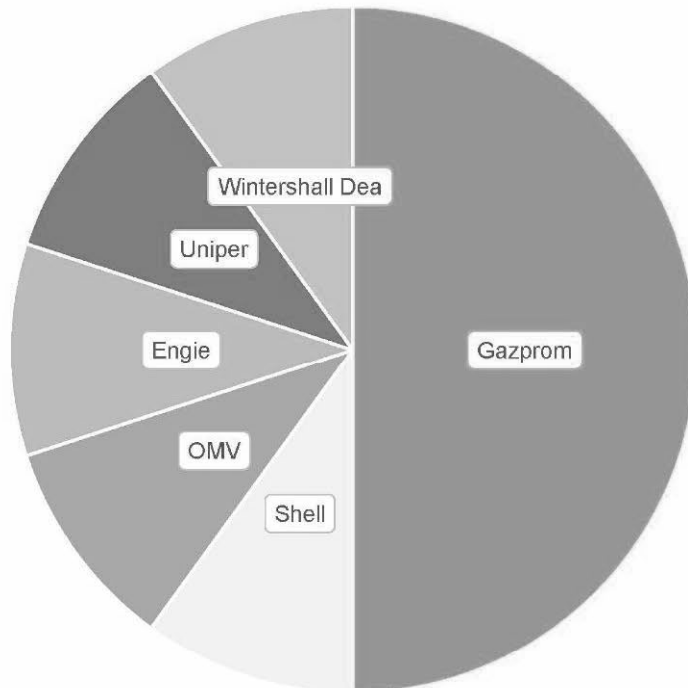
Good to chat today.
As discussed – some background from Nord Stream.
By the way, NS2 told us that, in the second slide, the NS2 spend is split by country. Apparently, the methodology primarily splits it according to the contractual legal entity’s base. By way of example, although the Norwegian company Kværner was awarded the construction contract for the Russian landfall, Kværner’s Russian subsidiary is NS2 contractual counterpart and therefore these costs are in the Russia bar. Nonetheless, the bars gives a useful indication of the spend across countries.
many thanks,

(10)(2e)

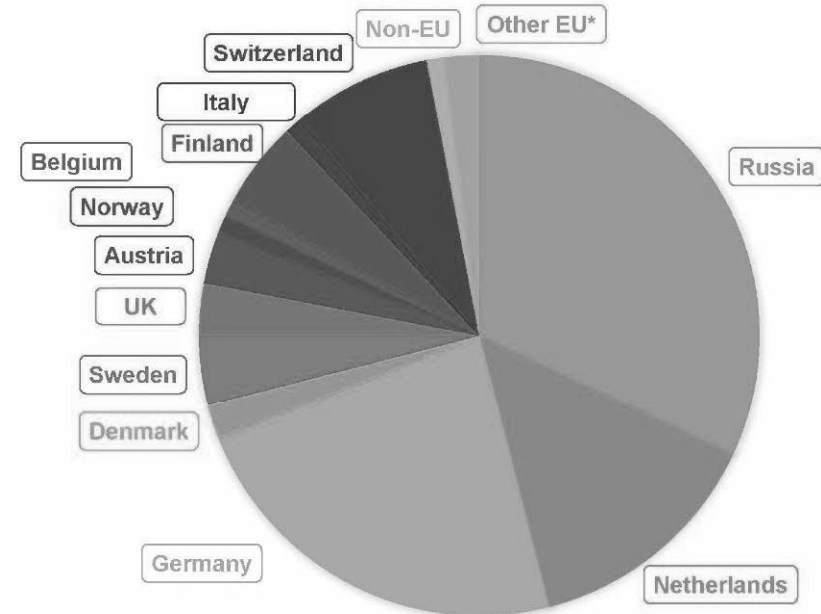

More than 60% of the Nord Stream 2 investments financed to EU companies Status June 2020 (7.3 billion EUR)

Financing Source

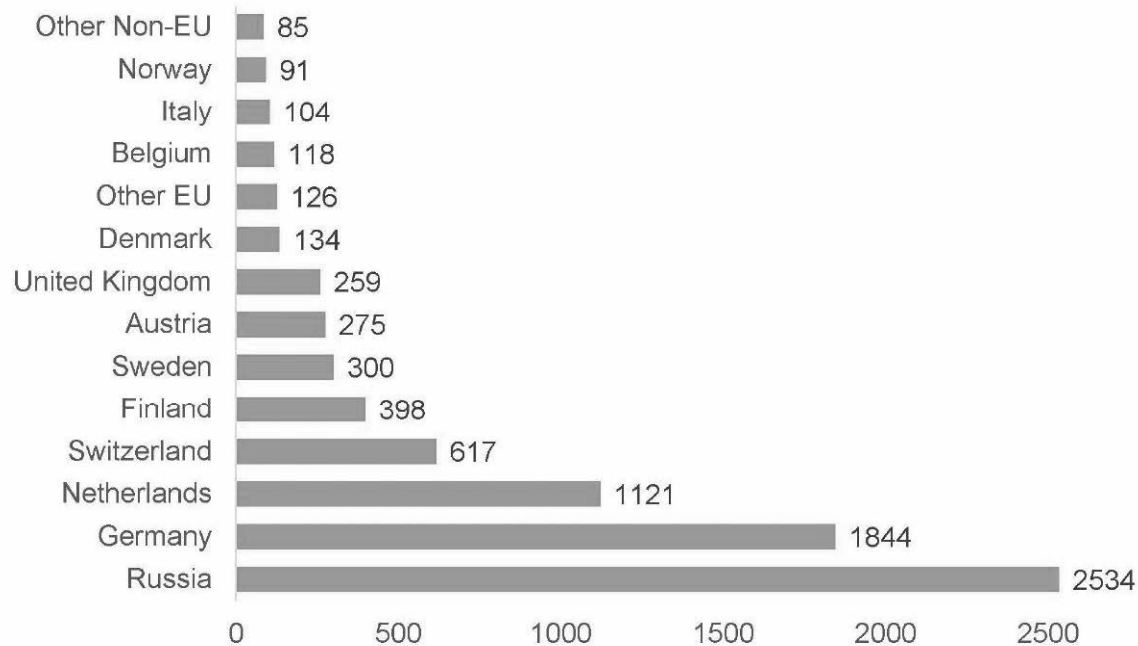
ORIGIN OF CONTRACTORS AND SUPPLIERS (IN % OUT TOTAL COMMITTED AND SPENT FUNDS, DEC. 2018)

Origins of contractors and suppliers

Out of total of 7.3 billion EUR (in million EUR)

Number of contractors per country

Germany	305
Switzerland	174
Russia	149
United Kingdom	104
Finland	45
The Netherlands	44
Sweden	37
Denmark	28
Other (Non-EU+ Other EU)	122

*Other EU includes: Estonia, France, Hungary, Latvia, Lithuania, Portugal, Spain

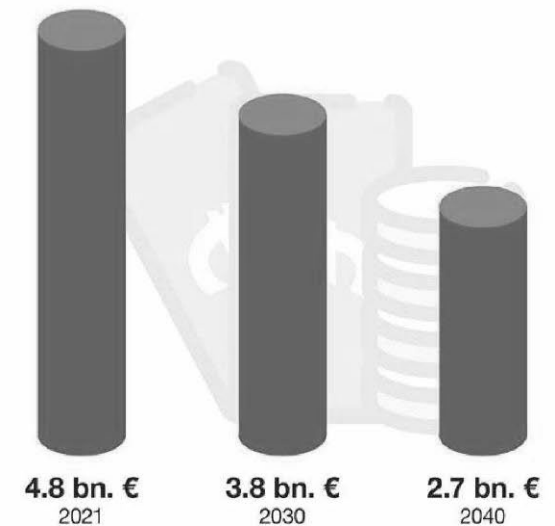

Huge damages of additional US sanctions

The proposed additional US sanctions would

- Directly hit more than 120 companies from more than 12 European countries
- Blocking investments of a few hundred million € for the completion of the pipeline
- Undermine investments of app. 12 billion € in EU energy infrastructure i.e. app. 8 billion € investments in Nord Stream 2 as well as 3 billion € investments of Western companies in downstream infrastructure in Germany and 750 million € in the Czech Republic constructed to transport this gas throughout the European market.
- Force European households and industry to pay billions € more per year for this essential commodity as a result of sanctions calculated to enhance sales of more expensive US LNG by taking out a potential competitor.

Additional costs for EU gas consumers
in the case of a blockade of Nord Stream 2
Source: EWI Institute Cologne

To: (10)(2e)@minbuza.nl; (10)(2e)@minbuza.nl; (10)(2e)
(10)(2e)@minbuza.nl
From: (10)(2e)
Sent: Sun 11/3/2019 5:09:51 AM
Subject: (10)(2e)
Received: Sun 11/3/2019 5:05:00 AM

Ha (10)(2e)

Korte mail, aangezien ik mij kan voorstellen dat (10)(2e) de komende weken bij jullie aanklopt m.b.t. NS2. Hij wil graag dat we met de staf van senator Udall spreken, die tegen de Cruz/Shahen NS2 wet stemde, om te vragen of Udall ook een hold op de PEESA wet kan plaatsen. Ik heb hem eerder verteld dat dit eventueel samen met de Duitse collega's zou kunnen, maar dat we niet alleen over NS2 naar Udalls staf zouden gaan. Geloof overigens dat de Duitsers (10)(2e) niet per se stonden te springen om dat te doen omdat ze niet goed weten waarom Udall met Rand Paul mee stemde en zelf geen outreach deed. Dus: ter info/achtergrond. Denk dat we ^{10.2.e} wel kunnen meegeven dat CdP in gesprekken met senatoren het belang van trans-Atlantische samenwerking benadrukt, net als wij in contacten met counterparts. De Hill weet inmiddels wel dat we NS2 sancties geen goed idee zouden vinden.

Groet, (10)(2e)